

Tweëntwintigste jaargang · nummer 44 · november 2014

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

De archieven in

(Advertentie)

Couperus Digitaal

Bezoek eens de website van het Louis Couperus Genootschap!

Wat vindt u op www.louiscouperus.nl?

- **Nieuws**

Altijd het laatste nieuws over Couperus en (activiteiten van) het Genootschap

- **Tijladder Louis Couperus**

Een biografie, bibliografie, citaten- en prentenboek in één. Een handig, chronologisch overzicht van het leven en werk van Louis Couperus

- **Database**

Een op trefwoorden doorzoekbare database met meer dan 4000 titelbeschrijvingen van secundaire literatuur over Couperus

- **Artikelen en recensies**

Een groeiend aantal artikelen over en recensies van het werk van Couperus

- **Word donateur**

Gemakkelijk: uzelf online aanmelden als donateur

- **Gastenboek**

Geef uw mening over onze website. Doe een suggestie of stel een vraag aan de redactie en/of andere bezoekers

www.louiscouperus.nl

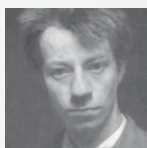
De website van het Louis Couperus Genootschap

Inhoud

Op het omslag:
Foto: iStockphoto.com/Alex Nikada.

Menno Voskuil **4**
**'Hij mocht een dandy zijn,
maar was nooit een kwast'**
*Albert Verwey
over Louis Couperus*

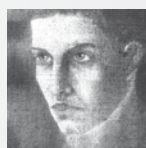
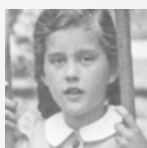
Liesje Schreuders **17**
Omvangrijk, onvolledig, onmisbaar
*Recensie Louis Couperus,
De correspondentie,
bezorgd door H.T.M. van Vliet*

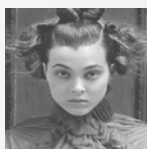
Looi van Kessel **29**
Een kosmopolitisch schrijver
*Couperus &
de contemporaine kritiek*

René Nijhof **38**
**De geschiedenis van een
noodlottig huisje**
*Opkomst en ondergang
van 't Sunneke*

**Van en over Couperus 48
en anderen**
Korte Arabesken 50

3 Geachte donateurs

13 Hester Meuleman
**Nieuwsgierigheid, doorzettings-
vermogen en nauwkeurigheid**
*Een interview met
H.T.M. van Vliet*

19 H.T.M. van Vliet
**'Vindt ge niet, dat ge aanspraak
maakt op het adjectief: espèce de
brute?'** *Nagekomen brieven van en
aan Louis Couperus*

35 Rémon van Gemenen
Tekeningen zonder tijd
*Heruitgave Psyche en Fidessa
met tekeningen van B. Reith*

44 Nieuwsbrief
Louis Couperus Museum

55 Recensies
Rémon van Gemenen over
Lauwertakken en distels en
Hester Meuleman over
De Vogels

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet †

Louis
Couperus
Genootschap

Postbus 11637 • 2502 AP Den Haag
www.louiscouperus.nl

Comité van aanbeveling:

Mevr. prof. dr. E.J. Etty

Bijzonder hoogleraar Literaire Kritiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Auteur van onder meer de biografie *Liefde is heel het leven niet. Henriette Roland Holst 1869-1952*.

Prof. dr. J.L. Goedegebuure

Emeritus hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Universiteit Leiden en criticus van *Trouw* en de GPD-bladen. Promoveerde op het werk van Hendrik Marsman, van wie hij ook een biografie publiceerde. Auteur van onder meer de studie *Decadentie en literatuur* en, samen met zijn voorganger Ton Anbeek, *Het literaire leven in de twintigste eeuw*.

Mevr. prof. dr. M.G. Kemperink

Hoogleraar Moderne Nederlandse Letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. Promoveerde op een proefschrift over de Nederlandse fin de siècle-roman, *Van observatie tot extase. Sensitivistisch proza rond 1900*. Publiceerde onder andere *Het verloren paradijs. De literatuur en cultuur van het Nederlandse fin de siècle, Nederlands toneel in het fin de siècle 1890-1900* en 'Louis Couperus en de temperamentenleer'. Was tot 2008 universitair hoofddocent van de Radboud Universiteit Nijmegen. Was hoogleraar Nederlandse Taal en Cultuur aan de Universiteit van Lublin in Polen. Auteur van onder meer *Over Eline Vere van Louis Couperus; Louis Couperus en Pier Pander; Couperus en het Corpus Hermeticum* en *Noodlot en Wederkeer*. Winnaar van de Couperuspenning 2007.

Prof. dr. M. Klein

Emeritus hoogleraar Neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie *De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies* (Couperus Cahier I).

Mevr. dr. J.E. Koch

Directeur van het Letterkundig Museum en van de Stichting Lezen. Publiceerde essays over en brievenedities van onder meer de schrijfsters Anna Blaman, Emmy van Lohorst en Sonja Witstein en bereidde een biografie over Anna Blaman voor. Publiceerde onder andere *Den Haag, je tikt er tegen en het zingt. Literair Den Haag vanaf 1750*.

Drs. A. Meinderts

Bestuur:

Drs. Annebeth Simonsz
Toni Termeulen
Drs. Inge van Es
Mr. Pieter Verhaar
Drs. Peter Hoffman
Drs. Hester Meuleman

Voorzitter
Penningmeester
Secretaris
Vice-voorzitter
Algemeen lid
Algemeen lid

De Stichting Louis Couperus Genootschap is door de Belastingdienst per 1 januari 2009 aangewezen als een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI) met het nummer 8020.53.397. Giften aan de stichting zijn aftrekbaar van de inkomsten- en vennootschapsbelasting. Kamer van Koophandel: 41157707.

Geachte donateurs,

‘**Z**oû ik nog eens een goed cultuur-historiesch werk schrijven....? Ik hoû niet van aantekeningen.... Die snippers papier.... Als ik niet alles voor me zie in één duidelijk vizioen, kan ik niets.... Ik kan niet studeeren: ik moet zien, voelen, bewonderen of gruwen.... Als ik dat niet doe, kan ik niets. Een essai, dat is wat ik het beste kan.... Een woord is een kapel: je grijpt het éven luchtigjes, bij de vleugels.... en laat het weér vliegen.... Ernstige boeken over historie en kunst, dat zijn als dikke torren, die kruipen.... Tiens! Dat is een aardig beeld.... Ik zal het eens in een artikel gebruiken.... Het luchtige vlindertje.... de dikke tor....’

Zo dacht Lot uit *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* over doorwrochte studies en over aantekeningen. Persoonlijk ben ik juist dol op snippers papier die ik kan onderzoeken. Een aantal weken geleden had ik Couperus' handschrift van *De stille kracht* in handen en ik was verrukt. Ik kon van dichtbij zien dat zijn handschrift nog moeilijker te lezen is dan dat van de gemiddelde huisarts. Verder tekende hij een flink aantal charmante poppetjes tussen de regels door, met bijzonder grote neuzen. En boven in de hoeken schreef hij tot mijn ontroering een aantal keer zijn eigen naam. Al die tere velletjes bij elkaar ademen de ziel van Couperus. Veel dichterbij kan je niet meer komen.

En daarom: de archieven in! In dit nummer neemt redacteur Menno Voskuil tot onze spijt afscheid, na vijftien jaar voor *Arabesken* te hebben gewerkt. Hij dook het Albert Verwey-archief in en kwam met interessante aantekeningen over Couperus weer naar buiten. Tegenover het verlies van Menno staat gelukkig wel de aanwinst van redacteur Looi van Kessel, die zijn eerste artikel voor *Arabesken* schreef over wat men destijds vond van Couperus' kosmopolitische schrijfstijl in *Majesteit*. Verder zijn we trots dat H.T.M. van Vliet een kleine aanvulling op zijn prachtige brieveneditie in *Arabesken* wilde plaatsen. Daarnaast is er een interview met Van Vliet zelf over zijn werk als editiewetenschapper dat een hoop gespit in archieven vereist. Ook Maarten en Bernard Reith, die de prachtuitgave van *Psyche en Fidessa* maakten, werden geïnterviewd over hun zoektocht naar de tekeningen van hun (oud-)oom Beb Reith. Jurist René Nijhof bestudeerde Couperus vanuit zijn vakgebied en ging naar het Gelders Archief. Daar vond hij nieuw materiaal over Couperus' laatste huis in De Steeg, 't Sunneke. Ten slotte is er naast onze vaste rubrieken een drietal recensies. Ten eerste de al aangekondigde recensie over *De correspondentie*. Verder bundelden Coen Peppelenbos en Doeke Sijens hun Tzum-artikelen over hun leestocht door de *Volledige Werken* van Couperus en schreef Caroline de Westenholz een biografie over haar stieffamilie, *De Vogels*.

Ook een deel van de *Arabesken*-lezers duikt regelmatig archieven in, zoals blijkt uit sommige mails die wij ontvangen. Wellicht is het een alternatief idee voor een dagje uit: het handschrift van uw favoriete schrijver inkijken in het Letterkundig Museum, of gewoon thuis via de website van de Koninklijke Bibliotheek wat kranten uit 1900 doorbladeren. Als een ware Meester Prikkebeen kunt u zo immers zelf de mooiste vlinders vangen. Of dikke torren natuurlijk. 🐞

Namens het bestuur en de redactie,
Hester Meuleman

‘Hij mocht een dandy zijn, maar was nooit een kwast’

Albert Verwey (1865-1937) schreef in zijn beginjaren als criticus enkele stukken over de poëzie van Couperus. Hij oordeelde hierin vaak hard over de gedichten: veel versierselen, maar weinig noodzaak. Later zou hij als hoogleraar het werk van Couperus in zijn colleges nog eens uitvoerig behandelen. De toon was weliswaar anders, maar de kritiek niet: de mens Couperus stond de kunstenaar Couperus steeds weer in de weg.

Door Menno Voskuil

Op zijn vijftigste verjaardag kreeg Louis Couperus van dagblad *Het Vaderland* een wel heel bijzonder cadeau aangeboden: een voorpagina die geheel bestond uit loftuitingen aan het adres van de jubilerende schrijver. De redactie had tal van prominenten uit de culturele wereld bereid gevonden hieraan een bijdrage te leveren. Een van de meest opvallende namen in dit rijtje contribuanten was die van Albert Verwey. Deze dichter en criticus stond zeker niet bekend als groot liefhebber van Couperus' werk en in zijn korte feesttekst voor *Het Vaderland* verwoordde hij zijn bewondering dan ook ietwat zuinig:

Het vijftigjarig bestaan van Louis Couperus is dààrom viering waard, omdat die schrijver er in geslaagd is onafgebroken een kunstzinnige interpretatie van zichzelf tusschen zich en zijn lezers te stellen, wat een hoge en zeldzame vorm is van vrouwelijkheid.¹

Dat Verwey meewerkte aan deze speciale aflevering van *Het Vaderland* mag bijzonder worden genoemd: hij hield zich altijd verre van dit soort openbare bewierokingen van collega-schrijvers. Verwey onderhield ook geen vriendschappelijke betrekkingen met Couperus. Sterker nog: waarschijnlijk kenden de twee elkaar niet eens persoonlijk, hoewel zij toch generatiegenoten waren (in leeftijd scheelden ze slechts een krappe twee jaar). De enige aanwijsbare band tussen de twee letterkundigen bestaat, naast bovengenoemde loftuiting, uit een handvol geschriften van Verwey waarin hij Couperus als kunstenaar kritisch trachtte te duiden.

Hoewel Couperus en Verwey hun schrijverschap geheel verschillend invulden, vertoonden hun eerste schreden in de Nederlandse literatuur veel overeenkomsten. Zo werden beiden in hun adolescentenjaren door hun leraar Nederlands enthousiast gemaakt voor de schone letteren. Couperus roemde in zijn latere feuilleton 'Toen ik een kleine jongen was' de lessen die hij van Jan ten Brink had gekregen² en Verwey gaf altijd hoog op van zijn leraar aan de H.B.S., Willem Doorenbos, die bij hem de liefde voor kunst en literatuur wist aan te wakkeren.³

Door bemiddeling van Doorenbos, die in zijn jonge leerling een bijzonder poëtisch talent herkende, lukte het Verwey op zestienjarige leeftijd te debuten als dichter: in *De*

Spectator van 25 februari 1882 werd zijn gedicht 'De Roze' afgedrukt.⁴ Anderhalf jaar later zag Couperus zijn eerste gedicht, 'Erinnering', verschijnen in het tijdschrift *Nederland*. In een brief aan zijn zus Trudy beschreef Couperus hoe blij hij was met zijn debuut:

Je begrijpt, hoe innig tevreden ik met mijn eigentje ben, nu ik mij met Juli a.s. in druk zal vereeuwigd zien.⁵

In diezelfde brief gaf Couperus aan hoe deze publicatie tot stand was gekomen. Nadat een eerder gedicht was afgewezen door een dagblad liet hij enkele verzen ('het beste wat mijn portefeuille inhield') lezen aan zijn leraar Nederlands, Jan ten Brink, die ze op zijn beurt weer met succes doorspeelde aan een van zijn collega-redacteuren bij *Nederland*.

De Beweging van Tachtig

Wanneer we 'Erinnering' en 'De Roze' naast elkaar leggen, valt meteen het verschil in toon op. Daar waar Couperus met regels als 'Vooglenkeelen/Hoor ik kweelen/In 't geblaërt' en 'Zingt een meisjen/'t Is een wijsjen/Lieflijk-zoet' vooral leek terug te grijpen op de poëzie van vorige generaties, liet Verwey in 'De Roze' een al heel wat eigentijdser geluid horen. Dit eigentijdse geluid valt mede te verklaren door Verweys vriendschap met de zes jaar oudere Willem Kloos, die zou uitgroeien tot een van de grootste dichters van zijn tijd.

Verwey werd sterk beïnvloed door de visie en persoonlijkheid van Kloos, en samen met enkele geestverwanten richtten ze de Beweging van Tachtig op, een beweging die vooral streefde naar vernieuwing in de Nederlandse poëzie. De Tachtigers kwamen in opstand tegen het clichématige, betekenisloze gerijm waaraan in hun ogen veel dichters zich schuldig maakten. Naast hun eigen baanbrekende poëzie en proza (veelal gepubliceerd in *De Nieuwe Gids*, het eigen tijdschrift van de Beweging van Tachtig) schreven Verwey en Kloos ook een groot aantal kritische stukken. Hierin werd op vaak felle toon afgerekend met het werk van dichters dat niet aan de poëtica van de Tachtigers voldeed.

Het was dan ook in de rol van criticus dat Albert Verwey zich uitliet over de eerste gedichten van Couperus. Na 'Erinnering' verscheen in oktober 1883 de eerste zang van Couperus' 'Laura'-cyclus, 'Santa Chiara', in het culturele tijdschrift *De Gids*. Dit tijdschrift beschouwden de Tachtigers als het bolwerk van de oude garde, dus alles wat hierin werd gepubliceerd was voor hen bij voorbaat al 'verdacht'. Verwey besprak het gedicht van Couperus in het weekblad *De Amsterdammer* echter op welwillende toon, omdat hij van mening was dat 'Santa Chiara' een breder publiek verdiende. Wel wees hij op de sterke overeenkomsten met Potgieters *Florence*:

Eene overeenstemming zóó volkomen en zóó veelvuldig in zinsbouw zoowel als in beeldspraak, dat men haast aan opzettelijke navolging gelooven zou.⁶

Maar:

Toch kan daarvan bij Couperus geen sprake zijn. De indrukken, die hij ontvangen heeft van Potgieters beelden en gestalten, verwerkte hij tot Santa Chiara, zoals hij de indrukken van de Natuur zou verwerkt hebben, had hij deze bestudeerd.

Het stuk, dat Verwey publiceerde onder het pseudoniem Homunculus (Latijn voor 'manneltje'), maakte op de jonge Couperus weinig indruk. In een brief aan zijn zuster Trudy merkte hij op:

Al die onbekende kaereltjes N.N., X,Y,Z, Homunculus, al die pseudonypjes laten mij koud, of ze mij prijzen of berispen.⁷

In 1884 verschenen de overige gedeelten van de 'Laura'-cyclus in *De Gids*. Toen Albert Verwey in januari van dat jaar 'Een star van hope' en 'Een dag van weelde', het tweede en derde deel, onder ogen kreeg, voelde hij zich gedwongen zijn mening over Couperus als dichter bij te stellen. Naar aanleiding van deze gedichten publiceerde Verwey (wederom onder pseudoniem) een tweedelig essay in *De Amsterdammer*, 'lets over dichters', en in de laatste aflevering nam hij Couperus onder de loep. Verwey stelde dat het weliswaar nog te vroeg was te oordelen over de hele 'Laura'-cyclus (deel vier en vijf moesten immers nog verschijnen), maar met name 'Een dag van weelde' beloofde weinig goeds:

Men zou kunnen vragen of het noodzakelijk was dit dagje van weelde in het verband te voegen. Wij stellen die vraag niet, maar het schijnt toch dat de dichter zelf hiervan niet zóó overtuigd was dat hij er van maakte wat hij, die *Santa Chiara* schreef, er van maken kon.⁸

Verwey viel Couperus hard aan op de in zijn ogen onnodige versierselen die de dichter in zijn werk aanbracht. In 'Een dag van weelde' liepen hoofd- en bijzaken, het grote en het kleine, teveel door elkaar heen, waardoor het geheel onevenwichtig en leeg aardeed. Het was vooral het gebrek aan noodzaak in Couperus' vergelijkingen dat Verwey zo stoorde, want:

Ook in de kunst moet reden zijn en zonder reden geen gevolg, geen verzen, niets!

Met een aantal voorbeelden zette Verwey zijn mening kracht bij. Zo vergeleek Couperus in zijn gedicht de gebogen arm van Laura met een slanke zwanenhals. Qua waarneming een treffende vergelijking, meende Verwey, dat viel niet te ontkennen, maar waarom maakte de dichter deze nu eigenlijk? De reden hiervoor ontbrak, en daarom was deze vergelijking volstrekt overbodig. 'Een dag van weelde' stond volgens Verwey vol met dit soort lege hulzen en de belofte van 'Santa Chiara' werd dan ook geenszins ingelost. Hij eindigde zijn kritiek met de felle opmerking:

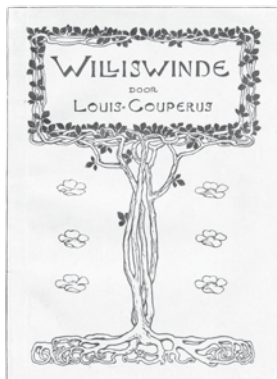
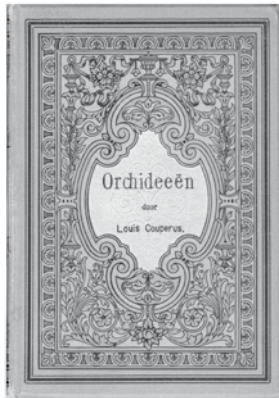
Ook Couperus moest eens een poosjen niets uitgeven, niets schrijven zelfs en dan later toonen dat hij het talent heeft van *Santa Chiara* en nog iets anders.

Deze woorden vormden voorlopig even de laatste die Albert Verwey aan het werk van Couperus zou wijden. Het recenseren van de bundels *Een lent van vaerzen* (1884) en *Orchideeën* (1886) liet Verwey over aan Willem Kloos, die in niet mis te verstane bewoordingen afrekende met de dichterlijke aspiraties van Couperus.⁹

Een mode-kunstenaar

Na een jarenlange, intense vriendschap kwam het eind jaren tachtig tot een breuk tussen Verwey en Kloos. Verwey verliet de redactie van *De Nieuwe Gids* en vestigde zich met zijn vrouw in Noordwijk, ver weg

Collectie Han Peek

van de Amsterdamse literaire wereld. Na enige jaren van bezinning richtte hij in 1894 een nieuw periodiek op, het *Tweemaandelijksch Tijdschrift voor letteren, kunst, wetenschap en politiek*, waarover hij samen met Lodewijk van Deyssel de scepter zwaaide.

Verwey hield zich als redacteur met tal van zaken bezig, maar liet het contemporaine proza toch veelal aan anderen over. Zo verscheen in de eerste jaargangen een aantal recensies van de hand van Van Deyssel, waarin hij onder andere vernietigend oordeelde over *Majesteit* (1893) en *Wereldvrede* (1895). Het lezen van deze stukken van Van Deyssel, die gold als een zeer gezaghebbend criticus, bracht Couperus 'buiten zichzelf van razernij'.¹⁰

In 1895 zag de laatste dichtbundel van Couperus het licht, *Williswinde*, bestaande uit verzen die hij tien jaar eerder had geschreven. In de voorrede stelde Couperus dat hij naar alle waarschijnlijkheid nooit meer iets zou schrijven wat 'men poëzie moge noemen', maar de poëzie die hij hier nu bundelde werd geschreven 'met eene naïve liefde, die mijzelven nog aandoet'.

In de rubriek 'Boekbeoordelingen' van het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* publiceerde Verwey in januari 1896 een recensie over *Williswinde*. Verwey rekende hierin Couperus weliswaar tot de kunstenaars van 1880, maar plaatste hem wel in een uitzonderingspositie. Qua klank, ritme, woordschikking en zinswending leek Couperus sterk op de jongeren van toen, maar:

Het verschil: dat terwijl al die jongeren hun woorden liefhadden als natuurlijke wezens, Couperus in de zijne voornamelijk kostelijke, mees-tentijds zou men zeggen kost-bare zaken zag, die men niet anders dan met de liefde van de grovere mode-fatten beminnen kon.¹¹

Een mode-kunstenaar, zo werd Couperus gekwalificeerd door Verwey. Zijn gedichten bevatten veel versierselen maar geen hartstocht. Toch herkende Verwey de 'kunst-passie' uit de tijd van de Tachtigers in deze bundel. Het was volgens hem 'een bewijs van de sterkte van de toenmalige beweging' dat zij 'ook een mode-mensch gedreven heeft tot het kunstenaarschap'.

Het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* werd in 1902 omgedoopt tot *De XXe Eeuw*, maar inhoudelijk veranderde er aanvankelijk weinig. Aan het werk van Couperus besteedde de redactie nauwelijks aandacht: Verwey richtte zich vooral op poëzie en Van Deyssel recenseerde slechts een enkele keer een roman van Couperus.

Toen de twee redacteurs in conflict raakten over de te volgen koers van het tijdschrift verliet Verwey de redactie en begon korte tijd later een nieuw maandblad, *De Beweging. Algemeen maandschrift voor letteren, kunst, wetenschap en staatkunde*. Het eerste nummer van *De Beweging* verscheen in januari 1905 en het tijdschrift groeide al snel uit tot een van de meest toonaangevende culturele tijdschriften van zijn tijd. Vooral op het gebied van (internationale) poëzie deed *De Beweging* van zich spreken, maar ook maatschappelijke kwesties, zoals hervormingen van het bestuurswezen, werden in het maandblad regelmatig aan de orde gesteld. In de vijftien jaargangen die het tijdschrift zou tellen viel de naam van Couperus nauwelijks. Voor de redacteurs en medewerkers van *De Beweging* speelde het werk van de Haagse schrijver blijkbaar geen rol van betekenis.

Professor Verwey

Mede door stijgende papier- en drukprijzen en een teruglopend aantal abonnees kwam er in 1919 een einde aan het tijdschrift.¹² Voor Verwey brak er een nieuwe periode van bezinning aan, die hij onder andere gebruikte voor het samenstellen van een tiendelige reeks *Proza*. Verweys letterkundige carrière maakte een grote ommezwaai toen hij 14 november 1924, bij Koninklijk Besluit, benoemd werd tot hoogleraar Nederlandse letterkunde aan de Leidse universiteit, als opvolger van Gerrit Kalff. Dit ambt vervulde hij tot in 1935, toen hij de leeftijd van zeventig jaar bereikt had.

In zijn hoorcolleges stond vooral de moderne letterkunde centraal, zo blijkt uit de vele aantekeningen die Verwey maakte ten behoeve van zijn lessen.¹³ Veel van zijn generatiegenoten passeerden de revue en hij ontkwam er uiteraard niet aan de zo belangrijke Beweging van Tachtig te behandelen (en zodoende college over zichzelf te geven).

Opvallend was dat Verwey ook zogenaamde 'practica' instelde waarin hij zijn studenten veel ruimte bood, onder andere door hen spreekbeurten over literaire onderwerpen te laten houden.¹⁴

Zo hield eens een studente tijdens zo'n practicum een referaat over het verhaal 'De oude Trofime' van Couperus, opgenomen in zijn bundel *Korte arabesken* (1911). Hoewel ze het verhaal positief besprak en alle motieven van Couperus wist bloot te leggen, ontstond er na afloop onder de toehoorders een discussie. Een aantal studenten gaf aan moeite te hebben zich op een of andere manier te vereenzelvigen met het werk van Couperus. Voor Verwey gaf deze discussie aanleiding in zijn volgende college zijn eigen bezwaren tegen Couperus nog eens uiteen te zetten. Uitgangspunt vormde het eerder besproken verhaal 'De oude Trofime', en Verwey begon zijn betoeg met een korte bespiegeling over de term 'arabesk':

Arabesken zijn lijnfiguren die symmetrisch of eurithmisch met elkaar in verband treden of uit elkaar voortkomen. (...) De kunst van de arabeskonteekenaar kan zich tonen in de soberheid of strengheid van zijn tekening (...) maar evenzeer door de virtuositeit waarmee hij zijn lijnen door elkaar vlecht en uit elkaar raaken doet.

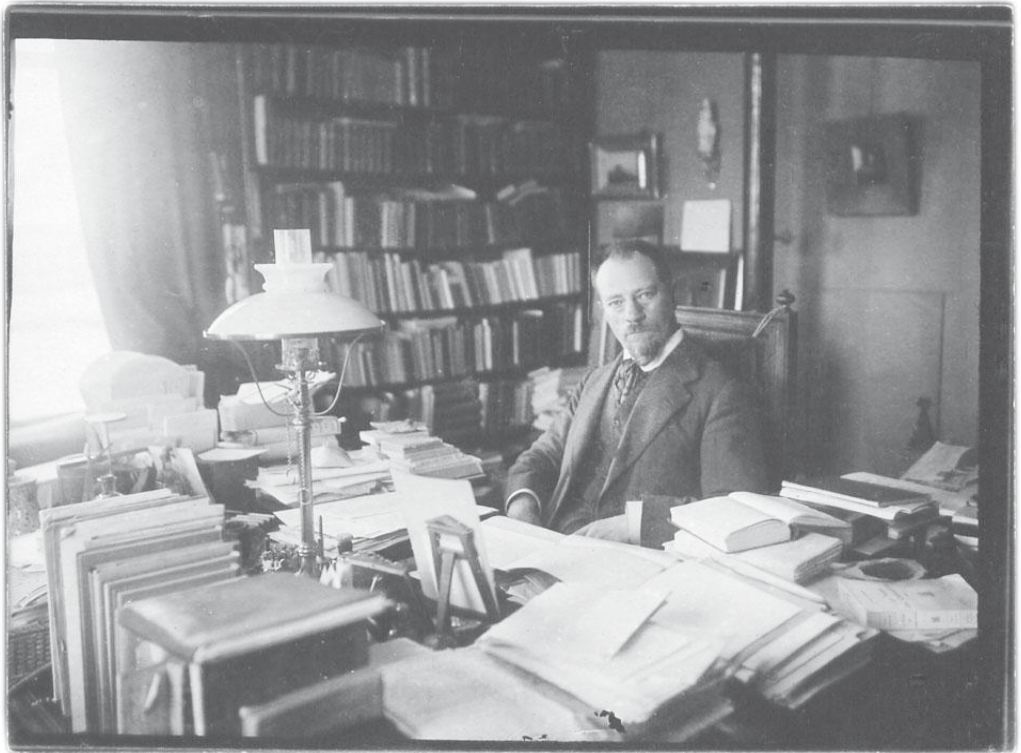
Als Couperus dus aan zijn schetsen de naam geeft van arabesken, wil hij zeggen dat het hem in de kleine verhalen niet om verdeling van licht en donker is te doen geweest, niet om het scheppen van een driedimensionale ruimte, waar gestalten zich naar alle richtingen zouden kunnen bewegen, maar om het oordeelkundig en smaakvol versieren van een vlak, waarin ook de levendigst geteekende en zinrijkste figuur van decoratief element bleef, onafscheidelijk verbonden met evenzoo decoratief behandelde omgeving.¹⁵

Verwey plaatste 'De oude Trofime' hiermee in een literaire context en liet vervolgens zijn studenten weten dat hij het verhaal een goed voorbeeld van zo'n arabesk vond. Toch voelde een aantal studenten, wanneer zij het verhaal kritisch bekeken, een zekere weerstand: men werd eerder door het werk afgestoten dan aangetrokken. De mogelijke redenen van deze weerstand, die Verwey zelf ook voelde, gaf hij als volgt weer:

Anton Korteweg en
Murk Salverda (red.),
't Is vol van schatten
hier... Amsterdam/
's-Gravenhage,
1986, p.126.

P.N. van Eyck en Albert
Verwey, De briefwisseling
tussen P.N. van Eyck
en Albert Verwey (ed.
H.A. Wage). Den Haag,
1988-1995, p.64.

Albert Verwey in zijn studeerkamer in de zomer van 1910. Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, collectie Albert Verwey.

Kritiek kan pas vrucht hebben als wij toonen hem te hebben begrepen. Er is dan namelijk enige kans dat wij kunnen aantoonen hoe hij hier of daar niet bereikt heeft wat hij wilde, hetzij dan dat hij in onderdeelen door onvolkomen beheersching van zijn stof en taal is tekort geschoten, of door zijn eigen karaktereigenschappen zichzelf bij conceptie of uitvoering heeft in de weg gestaan.

Verwey schetste zo voor zijn studenten twee mogelijkheden waarom zij zich als lezer niet geheel konden overgeven aan het werk van Couperus: de schrijver had ofwel steken laten vallen op het gebied van stijl en onderwerp, ofwel zich laten hinderen door zijn eigen persoonlijkheid. Met de eerste mogelijkheid maakte Verwey meteen korte metten:

Daar nu De oude Trofime tot Couperus' rijpste voortbrenging behoort, geloof ik dat wij de eerstgenoemde oorzaak van kritiek, tekortkoming door onvoldoende beheersching van stof en taal, wel niet voor ons verzet zullen kunnen aansprakelijk stellen. Zonder twijfel heeft Couperus zijn onderwerp beheerscht en heeft hij nergens moeite gehad met zijn uitdrukking. Blijft ons alleen over of in zijn eigen karakter iets is dat hem verzwakt als kunstenaar.

De persoonlijkheid van Couperus was vorig college ook al ter sprake gekomen in het referaat van de studente. Zij had de schrijver gekenschetst als zoet, behaagziek en ietwat egocentrisch. Verwey was van mening dat deze eigenschappen ook veelvuldig aanwezig waren in andere kunstenaars, eigenlijk zelfs 'min of meer in elk schepsel', maar:

Dat wij ze in Couperus zoo nadrukkelijk aanwijzen moet dus daaruit voortkomen òf dat hij een monster van ijdelheid, gemaaktheid en zelfliefde is geweest, òf uit wat anders. Het eerste geloof ik niet. Hij had eigenschappen stellig zichtbaarder dan anderen, maar of hij ze meer had dan menigeen, betwijfel ik. Hij was een hard werker, ook een ernstig en gewetensvol werker, die veel wist, veel schreef, trouw bleef aan de eenmaal aangenomen levensvorm. Hij mocht een dandy zijn, maar was nooit een kwast, integendeel nam hij het leven ernstig op, en zij die hem kenden, zijn nooit geneigd geweest hem niet ernstig op te nemen. Er valt dus niet aan te twijfelen: ons verzet moet uit wat anders voortkomen.

Na een korte uiteenzetting over waar nu precies de schoen wringt in 'De oude Trofime' kwam Verwey aan bij de kern van zijn betoog:

De vraag is of de sympathieke, de speelsche, de behaagzieke, de kinderlijke Couperus een onvereinigbare tegenstelling vormt met de grootheid van zijn onderwerp.

Op dat sympathieke speculeert hij als hij de bizondere accentjes waarmee zijn stem de woorden springerig of slepend maakt, zoo nauwkeurig aangeeft. Dat speelsche markeert hij, onder andere in zijn gesprekston (...). Dat behaagzieke speelt hem parten als hij bijvoorbeeld een goede uitdrukking (...), een uitdrukking die hem eerst klaarblijkelijk te goeder trouw ontschoten is, even later herhaalt omdat hij haar zoo aardig vindt. Dat kinderlijke, hoe beminnelijk het hem, verlegen tegenover zijn vrouw, ook in de werkelijkheid gestaan mag hebben en hoe oprecht hij hier in zijn uitbeelding ook zijn mag, het brengt ons wel wat al te ver weg van de ideeën-beeldende arabeske, wat al te nabij van het gewone naturalistische verhaal.

Verwey concludeerde dan ook:

De vermenging van ideële grootheid met een klein soort van naturalistische zelfuitbeelding – dit is het eigenlijk wat ik Couperus niet ten goede houd.

Hoewel de toon anders was, uitte Verwey hier in wezen dezelfde kritiek als in 1884, toen hij als achttienjarig 'manneling' oordeelde over het gedicht 'Een dag van weelde'. Door alle onnodige ornamenten en uitweidingen kwam het echte verhaal in de verdrukking. Verwey meende dat Couperus keer op keer onnodig het grote met het kleine vermengde, waardoor het eindresultaat, of het nu om poëzie ging of proza, teleurstelde. De oorzaak hiervan was voor Verwey helder: het was de mens Couperus die de kunstenaar Couperus steeds weer in de weg stond. 🐘

Noten

1. Deze tekst is ook opgenomen in het *Album Amicorum* dat Couperus ter gelegenheid van zijn vijftigste verjaardag kreeg aangeboden. Het album zit nu in de collectie van het Letterkundig Museum te Den Haag. Een kort bedankbriefje van Couperus aan Verwey, gedateerd juni 1913, is opgenomen in Louis Couperus, *De correspondentie* (ed. H.T.M. van Vliet). Amsterdam, 2013.
2. Louis Couperus, *De zwaluwen neêr gestreken. Volledige werken Louis Couperus*, deel 31, p.50.
3. Maurits Uyldert, *De jeugd van een dichter*. Amsterdam, 1953, p.58.
4. Idem, p.75.

5. Louis Couperus, *De correspondentie*, p.37.
6. Homunculus, 'Santa Chiara'. In: *De Amsterdammer*, 1883, nr. 332 (4 november), p.4-5.
7. Louis Couperus, *De correspondentie*, p.38.
8. Homunculus, 'Iets over dichters II'. In: *De Amsterdammer*, 1884, nr. 348 (24 februari), p.5-6.
9. Kloos' recensie van *Een lent van vaerzen* werd door *De Nederlandsche Spectator* afgewezen voor publicatie, maar zijn even felle recensie van *Orchideeën* verscheen in de tweede jaargang van *De Nieuwe Gids* (1887, tweede deel, p.134-137).
10. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.180.
11. Albert Verwey, 'Louis Couperus: Williswinde.' In: *Tweemaandelijksch Tijdschrift voor letteren, kunst, wetenschap en politiek*, 2 (1896), nr. 3 (januari), p.541-542.
12. Maurits Uyldert, *Naar de voltooiing*. Amsterdam, 1959, p.78-79.
13. In de Collectie Albert Verwey, ondergebracht bij de Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, bevindt zich een aantal uitgeschreven colleges van Verwey die goed laten zien op welke terreinen hij zich tijdens zijn lessen begaf.
14. Maurits Uyldert, *Naar de voltooiing*, p.139.
15. Bijzondere Collecties van de Universiteit van Amsterdam, hs. XLI a15:18. Helaas is deze uitgeschreven collegetekst niet gedateerd, maar wanneer we het manuscript vergelijken met andere (wel gedateerde) uitgeschreven colleges vermoed ik dat de hier geciteerde tekst uit 1929/1930 stamt.

Nieuwsgierigheid, doorzettingsvermogen en nauwkeurigheid

De Gedichten van J.C. Bloem, de Gedichten van J.H. Leopold, de Volledige Werken van Louis Couperus: allemaal edities van de hand van H.T.M. van Vliet. Daarnaast publiceerde hij verschillende werken over Couperus. Vorig jaar kwam daar een prachtige editie van diens brieven bij. Een interview met een van de belangrijkste editiewetenschappers van Nederland.

Door Hester Meuleman

Wat is uw eigen band met Couperus?

Op mijn middelbare school, het Stedelijk Gymnasium in Apeldoorn, had ik een leraar Nederlands die ons het werk van Couperus aanraadde. Dat was mijn eerste echte kennismaking. Ik las dus al vroeg *Eline Vere*, gevolgd door *De stille kracht* en *Van oude mensen, de dingen, die voorbijgaan...* en ik was daar erg van onder de indruk. Tijdens mijn studie aan de Universiteit Utrecht had ik college van Guus Sötemann en Wouter Blok, die me weer op een andere manier naar het werk van Couperus lieten kijken. Zo las ik *Van oude mensen* opnieuw, maar nu vanuit de structuuranalyse, waarbij ik sterk moest letten op de motieven in het boek en de positie van de verteller en dergelijke aspecten. Uiteindelijk ben ik toen afgestudeerd met een scriptie over de structuuranalyse van *Iskander*. Sötemann introduceerde me vervolgens in de wereld van de editietechniek en zo is mijn werk eigenlijk begonnen. Wat me nog altijd aanspreekt in het werk van Couperus is de sublieme manier waarop hij zijn karakters uitwerkt. Neem *De boeken der kleine zielen*. De beschrijving van al die karakters zit zowel vol ironie, zoals bij het gezapige echtpaar Karel en Cateau, als ook vol beklemming, zoals bij de schijnbaar levenslustige maar depressieve Gerrit. In zijn psychologische romans is Couperus wat mij betreft dan ook op zijn best. Het lyrisch proza, zoals *Psyche*, *Fidessa* en *God en goden*, vind ik niet om door te komen.

De Gedichten van J.C. Bloem, de Gedichten van J.H. Leopold, de Volledige Werken van Louis Couperus, ik noemde u in de vorige Arabesken al een van de godfathers van de editiewetenschap: kunt u uitleggen wat editiewetenschap, of textual scholarship zoals het tegenwoordig wordt genoemd, eigenlijk inhoudt?

De editiewetenschapper maakt een zo zuiver mogelijke tekst uit de bestaande manuscripten en typoscripten. Dat wil zeggen dat de tekst zo goed mogelijk de intentie van de auteur zou moeten weerspiegelen. Daar moet je bijzonder nauwkeurig bij zijn. De ene keer is er een auteur, zoals Willem Frederik Hermans, die zelf nog voortdurend veranderingen aanbracht waarbij er elke keer nieuwe fouten konden ontstaan. Ook kan het zijn dat er fouten in de tekst zijn gekomen door ruis van buiten. Een voorbeeld hiervan zijn fouten die tijdens het drukproces worden gemaakt. Couperus bemoeide zich bijvoorbeeld doorgaans juist niet meer met zijn boeken na de eerste druk, zodat hij zelf geen zicht heeft gehad op drukfouten die er in zijn boeken zijn geslopen.

In de loop van de tijd is er steeds meer interesse ontstaan in de precieze weergave van de totstandkoming van teksten, inclusief de fase die zich nog grotendeels in het hoofd van de schrijver afspeelt en die alleen uit losse aantekeningen en schema's gereconstrueerd kan worden. Deze stroming in de editiewetenschap heet *critique génétique*. Dit is een ingewikkelde tak van wetenschap, aangezien doorgaans moeilijk is te achterhalen wat er allemaal aan het ontstaan van een tekst is voorafgegaan; er wordt bijvoorbeeld veel weggegooid. En nu alles digitaal wordt, zijn er daarnaast heel andere technieken nodig om de ontstaansgeschiedenis te achterhalen, wat het nog ingewikkelder maakt.

Bovendien vraag ik me af wat er met al die data wordt gedaan. Er wordt al zo weinig gebruik gemaakt van de resultaten van het onderzoek naar de veranderingen in de handschriften en de publicaties daarvan zelf, laat staan van onderzoek naar wat er voorafging aan het ontstaan van die teksten. Dat ophopen van data die niet gebruikt worden draagt bij aan de isolatie van het vakgebied en zorgt er voor dat veel mensen het belang van editiewetenschap niet inzien.

Zo is het momenteel erg moeilijk uitgeverij te interesseren voor een mooie editie. Zelfs in Duitsland, een van de belangrijkste landen voor de ontwikkeling van de editiewetenschap, is er weinig geld voor. Het had dan ook wat moeten in de aarde om de subsidie voor de brieven van Couperus rond te krijgen, maar gelukkig wilde het Nederlands Letterenfonds er uiteindelijk wel aan.

Wat is het belang van editiewetenschap volgens u?

Ten eerste moet de lezer serieus worden genomen: die heeft recht op een zo zuiver mogelijke tekst, waarin de bedoeling van de auteur het best tot zijn recht komt. Bovendien is het voor onderzoeksdoeleinden van groot belang dat er wordt uitgegaan van een goede basis. Als je bijvoorbeeld onderzoek doet naar de ontvangst van een bepaald boek door de tijd heen, moet je wel uit kunnen gaan van een volledig overzicht van alle veranderingen die het heeft ondergaan. Die kunnen immers van belang zijn geweest bij de receptie. Andersom kan de schrijver overigens ook door de receptie zijn beïnvloed om zijn boek te veranderen.

Maar, zoals gezegd, er moet dan vervolgens wel gebruik gemaakt worden van al dat onderzoek. Vreemd genoeg heeft Frédéric Bastet bijvoorbeeld wel handschriften van de brieven van Couperus bekeken, maar geen handschriften van zijn werk. Bastet trekt allerlei biografische gevolgtrekkingen uit het werk van Couperus, maar kijkt daarbij niet naar het feit dat er soms grote veranderingen zijn opgetreden tijdens het schrijven en dat er hele hoofdstukken zijn verwijderd of toegevoegd. Zo is het bijvoorbeeld bijzonder moeilijk aan te tonen dat *Langs lijnen van geleidelijkheid* geïnspireerd is op het leven van Cécile Goekoop-De Jong van Beek en Donk, zoals Bastet met nog een aantal onderzoekers beweert. Uit de handschriften blijkt namelijk dat *Langs lijnen* eerst een typische pensionroman was. Dat bleek niet te lukken, maar later zijn er wel delen uit gebruikt.

Dat wilt u dus anders aanpakken in de biografie die u zelf over Couperus aan het schrijven bent?

Jazeker. Ik wil juist via de handschriften van zijn werk een ingang naar het leven van Couperus vinden. Couperus zelf zei al dat je hem in zijn werk moest zoeken als je hem wilde leren kennen. Mijn biografie moet dus een visie op de schrijver en de persoon Couperus worden: door de thema's in zijn werk te behandelen, kom je ook bij de thema's in zijn leven terecht. Als je hem via zijn privéleven benadert, door middel van brieven

H.T.M. van Vliet
tijdens de presenta-
tie van zijn bezorging
van De correspon-
dentie van Louis
Couperus.

en familie en vrienden, dan kom je er gewoonweg niet bij. Zo denk ik dat ritmeester Alexander van Blijenburgh wist dat Couperus homoseksueel was. Couperus verontschuldigt zich een keer in een brief voor het feit dat hij het over iets intiems had, maar we komen er niet achter wat. Blijenburgh bleek een dagboek bijgehouden te hebben waar ongetwijfeld veel interessants over Couperus in stond, maar zijn tweede vrouw heeft dat weggedaan voor we het hebben kunnen inzien. Zo lopen allerlei sporen uiteindelijk steeds dood.

Bas Heijne heeft in zijn overtuigende essay *Angst en schoonheid* dezelfde insteek: hij ziet de persoon Couperus terug in de thema's die hij aansnijdt. Deze insteek is anders dan die van bijvoorbeeld Wim Hazeu, die zeer degelijke, maar ook wel droge biografieën met veel feiten schrijft. Persoonlijk vind ik dat een biograaf er niet onder uitkomt met die feiten in de weer te gaan. Op basis van die feiten geef je uiteindelijk een interpretatie van de persoon, eigenlijk net zoals een literatuurwetenschapper dat met een tekst doet. Vic van de Reijt heeft dat goed gedaan met zijn biografie over Willem Elsschot: hij heeft echt een visie op hem gegeven.

Maar eerst waren er de brieven. Hoe bent u te werk gegaan bij het maken van de editie? Het Letterkundig Museum en de Koninklijke Bibliotheek waren natuurlijk het eerste aanknopingspunt, daar ligt het meeste materiaal. In dat materiaal vond ik aanwijzingen voor het bestaan van andere correspondenties, die ik ben gaan opsporen. Helaas liep dat regelmatig vast. In het buitenland vindt niet iedereen Couperus even belangrijk, dus er

Louis Couperus, *De correspondentie*. Bezorgd door H.T.M. van Vliet.

Athenaeum-Polak & Van Genneep, 2013, 977 blz. en 496 blz. commentaar,
isbn 9789025300203, 59,95 euro

Omvangrijk, onvolledig, onmisbaar

De *correspondentie*, bezorgd en van commentaar voorzien door H.T.M. van Vliet, is zonder twijfel de belangrijkste Couperus-uitgave van het afgelopen jaar. Naast ruim 1400 brieven, die de jaren 1883-1923 beslaan, bevat de editie een fraai commentaar-deel, bulkend van de informatie over personen, plaatsen, data, publicaties, referenties, boeken, hotels et cetera, waarmee ongeveer alles wat in de brieven staat wordt aangevuld of verhelderd. Overvloedig geïllustreerd, voorzien van een namenregister en een register op werken, een bibliografie en zelfs een omrekening van gulden van het jaar 1900 naar euro's: dit is een indrukwekkende bezorging.

En daar heeft Van Vliet het niet bij gelaten. Meer dan de helft van de brieven werd niet eerder, of onzorgvuldig gepubliceerd en zodoende is de bezorger ook een eerste lezer geweest. Hij laat dan ook niet na zijn visie op Couperus, aangescherpt en onderbouwd dankzij het jarenlange werk aan de brieven, aan ons over te dragen (*niet*: op te dringen). *De correspondentie* vormt zo, in aanvulling op eerder literatuur-historisch werk van Van Vliet (met name *Eenheid in verscheidenheid* uit 1996), een onmisbare springplank naar een toekomstige biografie.

Van Vliet is redelijk onomwonden in zijn oordeel zoals hij dat aan de brieven heeft kunnen staven; daarin vindt hij immers voorbeelden '... van zijn [Couperus'] afstandelijkheid, zijn gebrek aan betrokkenheid bij het lot van een ander, die duidelijk samenhangt met zijn narcistische persoonlijkheid'. Hij plaatst de brieven in hun tijd, maar, schrijft hij, 'tegelijkertijd valt het op hoe weinig de buitenwereld in de brieven doorklinkt. Slechts zelden gaat Couperus in op personen of zaken buiten hemzelf. Voor politieke en maatschappelijke ontwikkelingen had hij duidelijk geen belangstelling en zijn correspondenten blijkbaar ook niet'. Direct daarna relativeert Van Vliet deze opmerking weer: de Boerenoorlog, de Eerste Wereldoorlog en het Nederlandse koloniale bestuur in Indië hielden Couperus immers wél bezig. Maar: 'Zijn mening hierover verwerkte hij uitvoerig in *De stille kracht* en *Oostwaarts* maar niet in brieven.'

Couperus was een *Einzelgänger*. Hij gedijde het best zonder zich te bewegen in nationale of internationale literaire kringen en door zich niet persoonlijk te mengen in politieke en maatschappelijke kwesties van zijn tijd. Ondertussen had hij wel steeds zijn vrouw aan zijn zijde. Van Vliet laat niet na de rol die Elisabeth Couperus-Baud in het leven van haar man heeft gespeeld te benadrukken. Wat deed zij eigenlijk niet voor hem, vraag je je af na lezing van de inleiding bij *De correspondentie*. Elisabeth was van begin af aan gewend een 'dienende rol' te vervullen, schrijft Van Vliet, en uit de brieven blijkt tot in detail wat die rol precies inhield: niet alleen het bestieren van het huishouden, het waken over en zorgen voor de schrijver, het beheren van de financiën, het onderhouden van sociale contacten, maar ook het overschrijven van kladhandschriften, het beoordelen van boekbanden, het samenvatten van bronnen en het onderhandelen over honoraria. En niet te vergeten: het kritisch meelesen.

Tot lang na Couperus' dood heeft Elisabeth de rol van beschermende en zorgzame 'echtgenote-van' volgehouden. Helaas heeft de manier waarop zij deze rol inkleedde

nadelige gevolgen gehad voor de onderzoeker. Zo zijn vele brieven, waaronder die aan Couperus' jeugdvrienden en aan naaste familieleden, in de loop der jaren vernietigd. Zo ook de briefwisseling tussen Couperus en zijn vriend Joh. Ram, van wie wel gezegd wordt dat hij model heeft gestaan voor huzaar Gerrit uit *De boeken der kleine zielen*. 'Het lijkt erop,' schrijft Van Vliet, 'dat Elisabeth hierin (mede) de hand heeft gehad.'

Het is jammer dat de bezorger deze opmerking niet verder uitlegt. Dat Couperus zijn eigen brieven vernietigde, heeft zo zijn redenen, die Van Vliet overtuigend uit de doeken doet. Maar dat Elisabeth zich op een gegeven moment, lang na Couperus' dood en in elk geval na publicatie van Van Boovens biografie, van een groot aantal brieven heeft ontdaan, schreeuwt om nadere interpretatie.

Dat brengt ons tot de grote teleurstelling, of liever de inherente beperking, van dit boek. De ten langen leste verzamelde correspondentie is omvangrijk, maar zoals gezegd niet compleet en zal dat ook nooit worden. Juist de (vermoedelijk) interessantste, want intiemste, of 'meest literaire' brieven ontbreken. Van de brieven die wel bewaard zijn gebleven, is het grootste deel gericht aan uitgever Veen. Die brieven gaan voornamelijk over publicitaire beslomeringen, zoals het kiezen van boekbanden en het opsturen en herzien van drukproeven – en over hét grote onderwerp van dit boek: geld.

Van Vliet doet zijn best er iets van te maken. Twee keer citeert hij in zijn inleiding Couperus: 'ik doe niets dan rekenen, en als ik kijk naar het geld, is het weg!' Couperus zelf verbluft ons door zelfs de meest zakelijke, om niet te zeggen duffe brieven nog 'Couperiaans' te formuleren. Bijvoorbeeld in brief 466 aan Veen, waarin hij om tweeduizend gulden vraagt:

Mijn budget opmakende, zie ik, dat ik nog ± f 2000 hebben moet, en ik vraag het u liever, dan dat ik het bij Scheurleer opneem; de bankier van de familie vindt dat niet goed van me, en verleden kreeg ik een vaderlijke vermaning van den eerste boekhouder: die vond bepaald dat ik een slechte kant uitging!! Toch wel aardig! (...)

Als ge mij dus niet overstelpend vind, zoû ik u mijn zomerwerkplannen meêdelen.

Maar het is misschien beter ze u nog niet heelemaal te vertellen, en alleen te zeggen, dat de frissche f 2000 zullen opwegen tegen den zomerschen arbeid.

Door de onevenredig grote aandacht voor geld is *De correspondentie* weliswaar niet onleesbaar geworden, maar een *good read* voor een herfstige avond kunnen we het ook niet noemen. En hoewel deze zoals gezegd uitstekende bezorgde uitgave onmisbaar is voor verder onderzoek, is een voorbehoud bij het biografisch interpreteren van de brieven wel gewenst.

Couperus mag bij de bezorger nu bekend staan als onverschillige narcist en als krenterige broodschrijver in het algemeen, maar laten we niet vergeten dat onder *De correspondentie* helaas vooral moet worden verstaan: de *zakelijke* correspondentie, een toch nog redelijk aantal overgeleverde epistels aan familieleden en vrienden daargelaten. Van Vliet zelf verwacht niet dat hier in de toekomst nog verandering in zal komen.

Of de verloren brieven aan Netscher, Ram, Jäger, moeder, zusters enzovoort dan werkelijk meer persoonlijke ontboezemingen of spontane uitweidingen zouden hebben bevat dan de hier verzamelde, daarover hoeven we ons echter ook weer niet te veel illusies te maken. Couperus was en bleef in de eerste plaats het soort literair auteur wiens identiteit niet naar voren komt *uit*, maar juist verscholen blijft *in* het geschrevene. 🐼
(Liesje Schreuders)

‘Vindt ge niet, dat ge aanspraak maakt op het adjectief: espèce de brute?’

Sinds het verschijnen van Dick van Vliets editie van *De correspondentie van Louis Couperus in 2013* zijn er alweer acht nieuwe brieven van en aan Couperus boven water gekomen. Speciaal voor *Arabesken* volgt daarom hieronder een aanvulling op de brieveneditie, inclusief de commentaar.

Door H.T.M. van Vliet

Door allerlei oorzaken is een groot gedeelte van de correspondentie van Louis Couperus verloren gegaan.¹ De meeste van de wél bewaard gebleven brieven van en aan de schrijver bevinden zich in het Letterkundig Museum te Den Haag. Soms duikt er nog een enkele brief op, maar in de laatste decennia zijn er geen collecties van enige omvang meer teruggevonden. Het is zeker niet uitgesloten dat er nog zo'n collectie bij een particulier op zolder of in een obscuur archief ligt te verstoffen, maar heel waarschijnlijk acht ik dat niet. Sinds de publicatie van de brieveneditie in juni 2013 zijn er nog acht documenten boven water gekomen. Op één na zijn het verspreid gepubliceerde brieven die onder andere dankzij de voortschrijdende digitale ontsluiting van kranten door de Koninklijke Bibliotheek achterhaald konden worden. Spectaculair zijn de brieven niet. Desondanks bevat elke brief van Couperus meestal wel één of meer details die een bestaand beeld aanvullen of versterken, of die voor verder onderzoek bruikbaar zijn.

De oudste brief werd ongeveer een half jaar geleden verworven op een internetveiling in Amerika.² Het is niet bekend aan wie hij is gericht. Wellicht gaat het om een vertaler die een introductie van Couperus nodig had voor een buitenlandse uitgever. Een andere mogelijkheid is dat een (buitenlandse) recensent inlichtingen had gevraagd voor een overzichtsartikel over de Haagse auteur.

Het tweede document is een fragment van een brief aan een vriend – misschien Frans Netscher of Johan Ram - waarin Couperus zijn grote bewondering uit voor de roman *Maria van Măgdala* van Maurits Wagenvoort. Deze bijbelse roman over Jezus en Maria Magdalena is altijd een van Couperus' favoriete boeken gebleven. In een presentexemplaar van een van zijn eigen werken schreef hij als opdracht voor Wagenvoort: 'Aan M.W. [...] schrijver van een mijner liefste boeken *Maria van Măgdala*'.³

Het derde document is een fragment van een brief die door de toneelschrijver Herman Heijermans (1864-1924) in de krant werd gepubliceerd. Heijermans ijverde jarenlang voor de toetreding van Nederland tot de Berner Conventie, een internationaal verdrag uit 1886 ter bescherming van het auteursrecht in alle aangesloten landen. Nederland had het verdrag niet ondertekend, zodat uitgevers in ons land vrijelijk buitenlandse boeken in vertaling konden uitgeven. Daar stond tegenover dat het werk van Nederlandse auteurs in het buitenland niet beschermd was. Succesvolle auteurs als Heijermans en Couperus

ondervonden daarvan veel nadeel. Om zijn pleidooi kracht bij te zetten verzamelde Heijermans zoveel mogelijk steunbetuigingen van collega's.

Het volgende fragment is Couperus' antwoord op een enquête van het *Algemeen Handelsblad* over de Nederlandse opera. Dit versterkt het beeld van Couperus als bekende Nederlander en publiek figuur na zijn terugkeer in Nederland in verband met het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. In de daaropvolgende jaren duikt de naam van Couperus geregeld op in open brieven, aanbevelingen en circulaires van allerlei comités.

De brieven van en aan Karel de Wind vormen samen een curieus document dat zijn aanleiding vond in een opvallende pastiche van Couperus door de criticus Carel Scharten (1878-1950). Over De Wind is niet veel bekend: hij was toneelschrijver en vooral een groot bewonderaar van Israël Querido (1872-1932). Scharten besprak in *De Telegraaf* van eind juni en begin juli 1920 de romans *De koningen* van Querido en *Xerxes* van Couperus. Het tweede gedeelte van het artikel is de pastiche.⁴ Naar vorm en inhoud lijkt het een feuilleton van Couperus over Orlando, Elettra en zichzelf als Gigi. Omdat Scharten het doet voorkomen dat Couperus hem dit feuilleton ter hand heeft gesteld als voorpublicatie uit de nieuwe bundel *Van en over mijzelf en anderen*, nam De Wind het serieus en besloot hij Couperus te schrijven.

Carel Scharten.
Uit: E. d'Oliveira, *De jongere generatie*.
Amsterdam, 1920,
p.158.

Schartens pastiche is duidelijk geïnspireerd op Couperus' feuilleton 'De slag' dat gaat over een verblijf van de schrijver bij Orlando en Elettra in het landhuis Quattro-Torre. In de nacht wordt Gigi opgeschrikt door een verschrikkelijke slag. Volgens de gastheer en gastvrouw is die onverklaarbare slag er elk jaar in oktober.⁵ Ook in Schartens verhaal wordt iedereen opgeschrikt door een enorme slag. De oorzaak hiervan is het zeer dikke boek van Querido, *De koningen*, dat 'Gigi' van schrik op de grond heeft laten vallen. Hij is er namelijk achtergekomen dat Querido in zijn epos ook over *Xerxes* zal schrijven. Scharten drijft dan de spot met de omvang en de geleerde bronvermeldingen van Querido's epos. Hieraan stoorde Karel de Wind zich, die vervolgens in een brief de nietsvermoedende Couperus ter verantwoording riep.

De laatste twee documenten dateren uit 1921, toen Couperus in opdracht van de *Haagsche Post* een rondreis maakte door Nederlands-Indië. De open brief van C. de Daetere⁶ is kenmerkend voor de ironische ondertoon waarmee Couperus door de Indische pers werd bejegend. Enerzijds was er bewondering voor de beroemde schrijver uit Nederland, anderzijds zagen velen in Indië hem ook als een decadente dandy die zeer twijfelachtige werken op zijn naam had staan. Daarnaast was er in Indië veel wantrouwen tegenover Couperus' reisverslag in de *Haagsche Post*. Hoe zou hij oordelen over de kolonie en haar inwoners?

In de laatste brief komt Couperus zelf weer aan het woord. Hij richt zich hierin tot de redactie van *De Preanger Bode* en weet op slimme wijze reclame te maken voor lezingen in Indië. Zogenaamd heeft hij er geen tijd voor, zijn prioriteit ligt immers bij de *Haagsche Post*, maar als er uitnodigingen komen, is hij graag bereid...

1 *Couperus aan een onbekende*, 9 april 1891

Den Haag.
20 Surinamestr.
9.4.91.

Zeer Geachte Heer.

Garne geef ik U hierbij de gevraagde bijzonderheden. Mijn naam is Louis Marie Anne Couperus, ik werd geboren 10 Juni 1863 in den Haag, waar ik tot mijn tiende jaar

bleef. Toen vertrok ik met mijne familie naar Indië en bleef 5 jaren te Batavia. Terug gekeerd in den Haag, deed ik in '86 met goed gevolg het examen ter verkrijging van den Acte voor Middelbaar Onderwijs in Nederlandsche Taal en Letterkunde; ik ben echter niet practisch werkzaam als leeraar, heb geen betrekking en wijd mij dus geheel aan de litteratuur.

Mijne werken zijn:

1884. Een Lent van Vaerzen. J.L. Beijers. Utrecht.

1887. Orchideëen. A. Rössing Amsterdam

beide bundels poëzie. Vele gedichten ervan verschenen eerst in *de Gids*.

1889. Eline Vere: Een Haagsche Roman 3 dln. P.N. van Kampen. Amsterdam

Dit werk verscheen eerst als feuilleton in *het Vaderland* en werd in '90, in boekformaat, bekroond door het D.A. Thiemefonds met de driejaarlijksche premie.

1890. Tweede druk van Eline Vere in 2 dln.

1890 Noodlot Uitgeversmaatschappij Elsevier, Amsterdam (eerst verschenen in *de Gids*)

Misschien stelt gij er ook belang in te weten dat ik op het oogenblik arbeid aan een nieuwen roman: Extaze, die evenals Eline Vere in den Haag handelen zal.

Meer bijzonderheden weet ik U waarlijk niet mede te deelen: ik hoop van harte, dat dit u dus voldoen zal.

Ontvang, geachte Heer, de verzekering mijner hoogachting en geloof mij

Met vriendelijke groeten

Uw dw:

Louis Couperus.

2 Couperus aan een vriend, 16 oktober 1897

*Fragment*⁷

Laat ik je liever vragen of je 'Maria van Magdala' hebt van vriend Wagenvoort?⁸... Ik vind er verbazend mooie dingen in: Judas is prachtig gedaan; in Jezus zijn ook heerlijke dingen en de laatste 60 bldz. zijn met zoo een emotie en zoo sober eenvoudig geschreven, dat ik er den heelen avond de na-emotie van gevoeld heb, en had kunnen grienen om de *bêtise*⁹ van de menschheid. De menigte is er ook heel goed in en zeer Joodsch gehouden, en toch geen *charge*¹⁰ geworden, wat zoo licht had kunnen gebeuren. Het is een mooi boek, je moet het bepaald lezen.

3 Couperus aan Herman Heijermans, januari 1903

*Fragment*¹¹

Zeer geachte Heer, op uw vraag gaarne het volgende:

Eline Vere – Engelsch (Amerik. Editie); autorisatie gevraagd: gehonoreerd.

Noodlot Engelsch. Duitsch. Autorisatie steeds gevraagd. Geen honorarium.

Extase Engelsche vertaling door uitgever Henry zeer mooi gehonoreerd. Duitsche *nihil*.

Majesteit Fransch (gehonoreerd); Engelsch, Duitsch, Italiaansch, Deensch: *nihil*.

Wereldvrede Fransch, Duitsch. – Italiaansche vertaling *alleen* gehonoreerd.

Novellen Duitsch, *nihil*.

De stille kracht Duitsch, *nihil*.¹²

Ik geloof dat dit alles is. Veel autorisatie-aanvragen van Duitsche dames.¹³ Ik wensch niets liever dan aansluiting bij de Berner Conventie.

Herman Heijermans,
1924. Centraal
Bureau voor
Genealogie,
Fotocollectie
Veenhuizen.

4 *Couperus aan de redactie van het Algemeen Handelsblad, maart 1916*
*Enquête*¹⁴

Vragen:

1e. Acht u een Nederlandsche Opera-instelling gewenscht?

2e. Moet zulk een instelling de verschillende opera's in de oorspronkelijke taal opvoeren of uitsluitend vertalingen gebruiken?

3e. Welke manier acht gij de beste om een solide financieele basis te verzekeren?

Antwoord van Couperus:

Indien de Nederlandsche Opera financieel zóó gesteund wordt, dat zij in geen deele minderwaardige voorstellingen behoeft te geven acht ik haar een natuurlijke openbaring van nationale kunst; naast de oorspronkelijke Nederlandsche Opera's, die in getal zouden toenemen, zouden buitenlandsche opera's gegeven moeten worden in zorgvuldig bewerkte vertalingen. Het Nederlandsch, dat eleganter is dan het Duitsch, mannelijker – zoonoodig – dan het Fransch en rijker dan het Engelsch, is een taal in alle opzichten geschikt om gezongen te worden, zoo zij door een kunstenaar wordt geschreven, die poëzie of poëtisch proza schrijft.

Te lachen, omdat zij gezongen zou worden, lijkt mij van een hier meer modern snobisme.

5 *Karel de Wind aan Couperus, juli 1920*
*Fragment*¹⁵

Alvorens over te gaan tot het stellen van eenige vragen wil ik me eerst even aan U voorstellen. Mijn naam is Karel de Wind, ben de auteur van het toneelstuk 'Palestina', in 1918 door het gezelschap van Royaards voor het voetlicht gebracht.¹⁶ Ben intieme¹⁷ en bewonderaar van Is. Querido; heb ook voor menig werk van Uw hand bewondering.

Uwe contemplatie over de 'Oude Waereld' destijds in Groot Nederland heb ik gelezen,¹⁸ zoomede een van U afkomstig schrijven gericht aan Querido, na het verschijnen van dit zijn werk.¹⁹ Ook nam ik kennis (door buitenlandsch verblijf eerst nu) van een in De Telegraaf (Kroniek der Nederlandsche Letteren) afgedrukt fragment uit een nieuw werk van Uw hand, welks dialoog mij ten zeerste heeft verrast.

In verband met een en ander zou ik U de volgende vragen willen stellen, in de hoop, dezelve door U beantwoord te zien, daar mij de kwestie zeer ter harte gaat.

1e. Was Uwe beschouwing in Groot Nederland over de Oude Waereld en Uw brief aan den schepper van dit werk serieus bedoeld, of hebt ge een loopje met hem genomen?

2e. Is het fragment afgedrukt in 'De Telegraaf' in verband met Uw nieuwste werk 'Xerxes' authentiek?

3e. Zooja, acht ge het dan niet in strijd met de verheven taak van een scheppend kunstenaar, dergelijken esoterischen dialoog te creëeren?

4e. Acht ge het oorbaar, een geestesproduct van een geniaal en serieus-werkend kunstbroeder op dusdanige wijze te declineeren?²⁰

5e. Acht ge het niet in strijd met de waardigheid van Uw verheven positie, dergelijke on-aesthetische spiegelgevechten te leveren?

6e. Vindt ge niet, dat ge aanspraak maakt op het adjectief: espèce de brute?²¹

7e. Acht ge het vereenigbaar, met het verwijt Querido gemaakt, dat hij met zijn 'Boek der Toelichtingen' uit de school heeft geklapt?²²

8e. Zijt ge niet van meening, dat zulk een verwijt thans ook U kan worden gemaakt?²³

P.S. Querido is onkundig van dit schrijven; hij weet niet of ik het fragment niet of wel gelezen heb, ik las het eerst gister.

6 *Couperus aan Karel de Wind, juli 1920*
*Fragment*²⁴

Zeer Geachte Heer

Ik weet niet waar Uw brief op doelt. Ik lees de Telegraaf zeer ongeregeld, en weet niets van een 'fragment', waar U over spreekt.

Ik schrijf soms een feuilleton in de Telegraaf:²⁵ dit is alles waar ik mij bewust van ben. Ik stel Querido zéér hoog, precies zooals ik het gezegd heb en als U mij een

Israël Querido, 1906.
Centraal Bureau
voor Genealogie,
Fotocollectie
Veenhuizen.

espèce de brute wil noemen..... moet U dat weten. Misschien kan U mij het bewuste fragment zenden om mij op de hoogte te brengen.

7 C. van Daetere aan Couperus, november 1921

Open brief⁶⁶

Den zéér hoog geboren heer.

Den Heere Louis Couperus.

Vereerde Meester,

't Is mij zóó pijnlijk te moede, dat ik m'n toevlucht neem – armzalige toevlucht – tot den open brief. Het is een indiscretie, welke gij euvel duiden zult. Want gij, die in onze letterkunde een bizondere, een buitengemeenlijke, opene en openhartige geslotenheid betracht hebt als een kostelijke manier, gij die het dandysme koesterde als een religie en het niet lééfde in ledigheid maar het schrééf als literatuur, gij zult u – het laat mij niet den kleinsten twijfel – met iets van geringachtende walging afwenden van deze zoo weinig aristocratische wijze van u te benaderen, zoo – hoovaardigheid is verre van mij.... zoo gij u al verwaardigen zoudt, ook maar een enkele syllabe dezer treurige regelen te lezen.

Maar juist deze laatste overweging, dat gij naar mijne kansrekening dit open-en-bloote geschrijf wel nimmer lezen zult, geeft mij den moed het te volbrengen. Het is namelijk weliswaar tot u gericht, tot u, Meester van het Woord, maar veeleer voor anderen bestemd.

Hoe vreemd het ook schijnen moge – er wonen in deze gewesten, in Deli, het wereld-beruchte Deli.... gewone menschen. Deze aanduiding verdient nadere toelichting. Zekere voorlichters hebben u ingefluisterd, dat ronde planters hun mond spoelen met bier.

Met de hand op mijn hart, dat dezer dagen bijkans is blijven staan, uit ergernis, verzekert ik u, die over den Deliaan schrijven gaat in de *Haagsche Post*, dat die bewering onjuist is. Ronde, zoowel als vierkante en ovaal-vormige planters behandelen hun mond en gebit precies zooals gij en ieder ander, namelijk met water, waarin eenige druppels van een volmaakt overbodig mengseltje neergelaten worden, voorts met tandenborstel en een of ander zeepig poetscrème, dat meestal een pepermunt-smaakje na laat. Ik stel er prijs op, dat gij, die Deli in breede kringen bekend gaat maken, deze juiste inlichting ontvangt. Daarom noodig ik al degenen, die dit lezen en met u in aanraking komen uit, om u goed van de volstrekte juistheid ervan te doordringen, opdat de bierbrouwers in Holland zich niet vleien met al te zoete hoop op een vervaarlijken afzet naar hier.

Voor het geval echter dat gij in begrijpelijke dichterlijkheid het 'mondospoelen' in overdrachtelijken zin genomen hebt, wil ik u bovendien met beslistheid mededeelen, dat ik meermalen aan plantersdisch wèlsmakende wijntjes gesavouereerd heb, welke vochten het Rijnland, de omstreken van Reims, het land van Bourgogne, de Côte d'Azur, Tokaya²⁷ etc. tot land van herkomst heetten te hebben.

Weliswaar – ik reken het mijn plicht strikt objectief te blijven – was soms de inhoud der flesschen niet geheel in overeenstemming met de etiket-aanduidingen, maar... is vervalsching van eet- en drinkwaar niet een vrij algemeen verschijnsel, waarvan men niet zeggen mag, dat het in het bijzonder-bizondere Deliaansch is?

In tegenstelling tot dergelijke wijnen nu, zijn de menschen hier, zoo in het algemeen

gesproken, wel vrij echt. Ja, vereerde Meester van het Woord, zoo gij ook een meester in het opmerken zijt, zult gij aldaar bemerken, dat het met de menschen hier juist andersom gesteld is: naar uiterlijk zijn zij dikwijls wat 'rond', wat buikig, wat bierflesch- soms biervatachtig, maar de inhoud dezer uitmiddelpuntige vormen blijkt dikwijls van verrassende zuiverheid, teerhartigheid, zelfs een zekere eigenaardigheid te zijn en...

Enfin ik mag hopen, dat gij door de planters, die gij zoo gaarne zoudt willen zien op uwe humoristische lezing voor den Kunstkring,²⁸ en blijkbaar liever niet op uwe lezing voor de Vereeniging voor Vrouwenkiesrecht,²⁹ waar gij lezen zult van Psyche's tochten op haar gevleugeld paard Chimera, van haar zoet-ontroerend verblijf in Eros' tuin en van haar schrikkelijke hellevaart, ik mag hopen, zeg ik, dat gij door enkele dezer planters – maar zouden zij nog komen denkt gij? – genood zult worden te hunnen huize en dat gij dan het even goed treffen zult als het mij wel gebeurde, zult aanzitten aan smakelijk voorzien dished en... misschien ondervinden zult, dat hier ook gelezen wordt. Mij althans is het zoo wel vergaan.

Voorloopig, ten hoogste geachte heer Couperus, voorloopig verzoek ik u, althans wel te willen gelooven, dat het hier geen land van Hottentotten is, noch van blanke Barbaren.

Ik heb de eer te zijn, enz. enz.

C. van Daetere.

8 *Couperus aan de redactie van De Preangerbode, november 1921*

*Open brief*⁶⁰

Hooggeachte Heeren.³¹

Ik ontvang alhier twee brieven van de redactie van de *Preangerbode*, eensluitend, die ik ten zeerste waardeer. Het doet mij leed, dat ik niet eerder in staat was, dit schrijven te beantwoorden.

Laat mij u dus hier nog eens bedanken voor uw hartelijk welkom, mij toegeroepen bij mijn komst in Nederlandsch-Indië.³² Zoodra ik in Bandoeng kom,³³ hoop ik dit mondeling te kunnen herhalen.

Ik wil u gaarne hierbij toevertrouwen, hoezeer ik het waardeeren zou van alle sympathie zijden te mogen gesteund worden in mijne taak ik [*lees: in*] Indië te vervullen. De vereerende opdracht van *De Haagsche Post* door wier vertrouwen ik mij ten zeerste gevleid gevoel, is er geene die ik licht tel: integendeel legt zij mij zware verplichtingen op. Vooral deze verplichting: in niet al te zwaar op de handsche, luchtige causerie voor den Nederlander die Indië niet kent, eenigszins een beeld op te roepen van deze wonderschoone, geheimvolle landen, waar de Europeaan niet droomt en dicht, maar werkt. Voor den Indischman zullen mijn artikelen dus niet geschreven worden.

Gij zult, hooggeachte heeren, zeker begrijpen, dat een dergelijke opdracht mij dus niet toelaat, voor eenig ander dag- of weekblad mijn reisindrukken te beschrijven. Men spreekt en schrijft, meen ik, op Java nu al over mijn lezingen en voordrachten.

Ik zou hier uitdrukkelijk willen verklaren, dat ik niet hier in Indië kom om te lezen.

Mijn voordrachten op Java, zoo hier belangstelling voor is, komen slechts in de tweede plaats voor mij in aanmerking. Mijn voornaamste taak is het land weer te zien en in schetsend woord wèer te geven. (Vooral niet 'schertsend', o! zetter!, want we zullen wel ernstig blijven.)

Louis Couperus,
 Elisabeth Couperus-
 Baud en Adriana
 Westenink-Nering
 Bôgel met enkele
 kinderen aan het
 Toba-meer op
 Sumatra, 1921.
 Collectie KITLV, H963,
 Universiteit Leiden.

Mocht ik echter uitnodigingen ontvangen om voordrachten te houden, en bestaat hier tijd en gelegenheid toe, dan ben ik er gaarne toe bereid. Men staat echter soms wat vreemd tegenover deze 'voordrachten uit eigen werk', en vraagt mij dan 'over welk onderwerp ik zal spreken'. Mag ik hierbij mededeelen dat ik nooit 'spreek over onderwerpen', maar dat ik voordraag novelle of roman-hoofdstuk en den inhoud poog op te roepen voor den toehoorder door een illustratieve voordracht, waarbij de dialoog zoowel als de beschrijvende stem des auteurs zelve, met verschillende schakeering wordt, de eerste, benaderd, de tweede, weergegeven. Deze lezingen werden in het vaderland, van Groningen tot Vlissingen, wel gewaardeerd. Ik heb u slechts te verwijzen naar de besprekingen van Just. Havelaar, Johan de Meester, Frits Lapidoth, Henri Borel en Jaap Kunst.³⁴

Het is echter verre van mij, reclame voor mijn lezingen te maken, en in Deli kon ik onmogelijk aan alle uitnodigingen gehoor geven, zoodat ik wel 'optrad' te Medan, Pangkalan-Brandan, Brastagi, Tebing-Tinggi,³⁵ maar geen tijd en gelegenheid vond, tot mijn spijt, voor Tandjong-Balei en Sibolga, terwijl ik, door heeschheid overvallen, verhinderd was te lezen te Taroetoeng en tevens te Fort de Kock.

Genoeg echter over mijne lezingen. Laat ik nog eens herhalen, hooggeachte heeren, hoe zeer ik uw sympathieke voorlichtingen zou waardeeren en er dankbaar voor zijn zou, als ik dankbaar ben voor alle voorlichting en hulp, die ik reeds in Deli op zoo ruime schaal mocht ontvangen. 🐼

Noten

1. Vgl. Louis Couperus, *De correspondentie*. Ed. H.T.M. van Vliet. Amsterdam 2013. 2 dln. Dl. 1, p. 7-9; dl. 2, p. 405-406.
2. De huidige eigenaar, de heer R. Brand, was zo vriendelijk een kopie ter beschikking te stellen aan het Letterkundig Museum.
3. Jan Robert, "'Een beetje originele vriend". Brieven van Louis Couperus aan Maurits Wagenvoort', in: *Jaarboek Letterkundig Museum* 6 (1997), p. 160. Vgl. ook Couperus, *De correspondentie*, dl. 1, p. 404.
4. Carel Scharthen, 'Kroniek der Nederlandsche Letteren. Romans uit de Oudheid', in: *De Telegraaf* 3 juli 1920. (Gebundeld in: Carel Scharthen, *Kroniek der Nederlandsche Letteren 1919-1920*. Amsterdam 1923, p. 159-164.)
5. Louis Couperus, 'De slag', in: *Van en over mijzelf en anderen*. Ed. H.T.M. van Vliet e.a. Utrecht/Antwerpen 1989. Volledige Werken Louis Couperus dl. 27, p. 87-92.
6. C. de Daetere was kunstredacteur van *De Sumatra Post*. Eerder werkte hij voor het *Bataviaasch Handelsblad*. Hij was vooral bekend om zijn zeer kritische toneelrecensies. Waarschijnlijk was De Daetere een pseudoniem; de naam komt in ieder geval niet voor in het *Nieuw adresboek van geheel Nederlandsch-Indië* van Kleian.
7. Ontleend aan Maurits Wagenvoort, *De vrijheidszoeker. Roman van het werkelijke leven*. Amsterdam 1930, p. 238. Met dank aan Marijke Stapert-Eggen die mij hierop wees.
8. Maurits Wagenvoort, *Maria van Măgdala*. Haarlem, De Erven F. Bohn, 1897.
9. 'bêtise': 'domheid'.
10. 'charge': 'karikatuur'.
11. Ontleend aan: *Algemeen Handelsblad* 20 januari 1903.
12. Zie voor de door Couperus genoemde vertalingen: R. Breugelmans, *Louis Couperus in den vreemde*. Tweede, herziene en aangevulde druk. Leiden 2008.
13. In de tweede helft van de negentiende eeuw gingen minder welgestelde dames uit de gegoede kringen zich toeleggen op het vertalen van romans om geld te verdienen. Elisabeth Baud hoort ook in deze categorie vertaalsters. Couperus ontving rechtstreeks of via zijn uitgever L.J. Veen veel verzoeken om 'autorisatie', dat wil zeggen toestemming voor de vertaling van een van zijn werken, van dames uit binnen- en buitenland.
14. Ontleend aan: *Algemeen Handelsblad* 26 maart 1916.
15. Ontleend aan: Karel de Wind, *Rond het leven van Israël Querido*. Amsterdam 1933, p. 181-182. Met veel dank aan Marijke Stapert-Eggen die mij op deze publicatie wees.
16. De acteur Willem Royaards (1867-1929) was leider van 'Het Nederlandsch Tooneel'.
17. 'intime': 'intieme vriend'.
18. Louis Couperus, '[Rec. van] Querido's "Koningen"'. Het Eerste Boek van *De Oude Waereld*, in: *Groot Nederland* 17 (1919), dl. I, p. 460-469. Volledige Werken dl. 49, p. 389-400.
19. Brief van 20 januari 1919 (Couperus, *De correspondentie*, dl. 1, p. 863-864.)
20. 'declineeren': 'kleineren'.
21. 'espèce de brute': lett. 'jij bruu' (als adjectief: 'onbeschaafd, lomp').
22. Achterin zijn historische roman heeft Querido een tientallen pagina's tellend 'Boek der Toelichtingen' opgenomen waarin hij gedetailleerd en met veel geleerdheidsvertoon zijn bronnen verantwoordt en toelicht. In zijn pastiche op Couperus drijft Scharthen de spot met de omvang van de toelichtingen.
23. Vgl. Scharthen in de rol van Couperus: 'Dat zijn de bouwstoffen, Orlando! zoals ik daar heb in mijn valies... met Xerxes...' En: 'Ik vertelde jullie, daarstraks, Orlando, Elettra, van mijn Xerxes, met de studie waarvoor ik vol heb mijn valies.' (Scharthen, *Kroniek der Nederlandsche Letteren 1919-1920*, p. 161-162.)
24. Ontleend aan: De Wind, *Rond het leven van Israël Querido*, p.182-183.
25. Vanaf februari 1920 publiceerde Couperus met enige regelmaat feuilletons in *De Telegraaf*, maar aan het einde van dat jaar stopte zijn medewerking.

26. Ontleend aan: *De Sumatra Post* 5 november 1921, de rubriek 'Velerlei'. De brief werd ook gepubliceerd in *Bataviaasch Nieuwsblad* 19 november 1921.
27. Waarschijnlijk wordt de wijn bedoeld uit het gebied rond de Hongaarse stad Tokaj.
28. Op 7 november 1921 hield Couperus een lezing uit eigen werk in de Witte Sociëteit in Medan (Sumatra) voor de Delische Kunstkring. *De Deli Courant* berichtte enkele dagen daarvoor dat Couperus 'het wel zeer op prijs zou stellen, wanneer ook in het bijzonder de planters op die lezing zouden komen en zich niet laten afschrikken door het cachet van verfijning dat er op gelegd is, omdat de schrijver voor dit doel een keuze heeft gedaan uit zijn humoristische producten, die ook overal in Holland bijzonder in den smaak zijn gevallen.'
29. Deze lezing vond plaats op 11 november 1921 in Hotel Medan.
30. Ontleend aan: *De Sumatra Post* 14 december 1921. Couperus schreef deze brief vanuit Fort de Kock, een plaats op West-Sumatra.
31. Waarschijnlijk worden hier bedoeld: Carl Wilhelm Wormser (1876-1946), hoofdredacteur en later eigenaar van *De Preangerbode*, en Bart Daum (1875-1936), (hoofd)redacteur van de krant.
32. In de Indische pers werd veel aandacht besteed aan de aankomst van Couperus in Indië. Zo schreef *De Sumatra Post* op 1 november 1921: 'Wij willen hem en zijne echtgenoot hartelijk welkom heeten [...]. Dat Couperus' reis door Indië een zoo aangename en gelukkige moge zijn, dat zijne droomen er niet door verstoord worden!' *De Preangerbode* zal zich in vergelijkbare bewoordingen hebben uitgelaten. De jaargang 1921 van deze krant kon niet worden geraadpleegd.
33. Het hoofdkantoor van *De Preangerbode* was gevestigd aan de Groote Postweg in Bandoeng, hoofdplaats van de provincie West-Java.
34. Zie voor deze besprekingen *Met Louis Couperus op tournee. Voordrachten uit eigen werk 1915-1923 in recensies, brieven en andere documenten*. Ed. H.T.M. van Vliet. Den Haag 1998. Achter het Boek 30, p. 15-17, 38-40, 71-75, 88-89, 114-115.
35. Vgl. *Met Louis Couperus op tournee*, p. 197-215. Alle door Couperus in de open brief genoemde plaatsen liggen op Sumatra.

Een kosmopolitisch schrijver

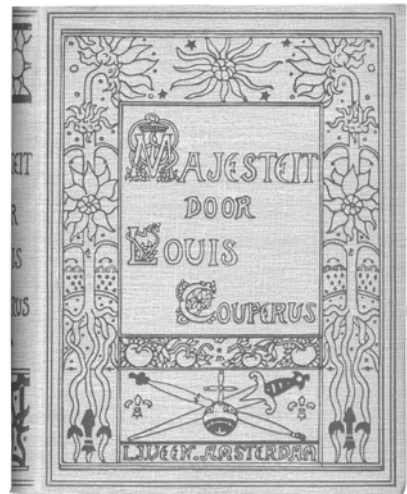
In november 1893 wordt de roman *Majesteit* door J.L. Veen gepubliceerd. De meningen in de recensies die later dat jaar en in 1894 verschijnen zijn verdeeld, maar neigen naar de positieve kant. Enkele recensenten prijzen Couperus' onderwerpkeuze of zijn stijlbreuk met voorgaande romans. Ook valt Couperus stevige kritiek ten deel, met name van de hand van Lodewijk van Deysse. Couperus wordt onder andere verweten te kosmopolitisch te schrijven. Reden genoeg voor uitgever Veen een eerdere recensie van *Majesteit*, geschreven door Maurits Wagenvoort, uit te brengen als brochure: hierin werd het kosmopolitische van Couperus juist de hemel in geprezen.

Door Looi van Kessel

Voor de hedendaagse lezer geldt *Majesteit* niet als Couperus' meest gelezen of meest geliefde werk. Toch was de roman tijdens zijn leven erg populair en mag deze worden gerekend tot zijn best verkopende boeken. De eerste uitgave door J.L. Veen was na een jaar al nagenoeg uitverkocht en tot aan Couperus' dood is de roman vijf keer herdrukt. De bezorgers van de *Volledige Werken* schatten dat gedurende Couperus' leven ongeveer 26.000 exemplaren zijn verkocht.¹

Couperus begint in de eerste maanden van 1893 met het schrijven van *Majesteit*. Vanaf juli tot en met september van dat jaar verschijnt de roman in drie delen in het tijdschrift *De Gids*. Tijdens deze voorpublicatie is Veen bezig met het voorbereiden van een boekuitgave, die in november in de boekhandel ligt.²

De roman verhaalt over het leven van de gefingeerde keizerszoon Othomar, kroonprins van Liparië. Aan het begin van de roman wordt diens geloof in zijn vaders autoritaire heerschappij aan het wankelen gebracht. Een bezoek aan een door overstromingen geteisterde stad in het noorden van het rijk doet Othomar beseffen dat het volk gekant is tegen de keizerlijke familie, en wanneer er tijdens een bezoek aan een communistische gemeenschap een aanslag op zijn leven gepleegd wordt, besluit hij af te zien van zijn positie als troonopvolger. Hiernaast gaat Othomar ook nog eens een buitenechtelijke romance aan met de mooie prinses Alexa. Als deze verhouding door tussenkomst van de keizerin verbroken wordt, sluit de ziekelijke Othomar zich op met antimonarchistische boeken. Pas wanneer zijn jongere broer komt te overlijden en ook zijn vader bij een bezoek aan de opera door een aanslag om het leven komt, laat Othomar zijn twijfels resoluut varen, en besluit hij toch de kroon aan te nemen.

Collectie Han Peek.

Een gemengde ontvangst

Direct na publicatie van de roman wordt duidelijk dat de meningen van de recensenten uiteenlopen. Hoewel de roman commercieel succesvol is, en de algemene tendens posi-

tief is, verschijnen er ook enkele negatieve recensies. Tussen de besprekingen die vlak na de publicatie van de roman verschenen zijn, valt de recensie van Ferdinand Keizer op. Hij geeft aan eerder kritisch tegenover het werk van Couperus te hebben gestaan, maar ziet in *Majesteit* een breuk met vroegere romans, zowel in stijl als in thematiek. In het *Zondagsblad van Rotterdam* schrijft Keizer:

In tweeërlei opzicht is het verschijnen van Couperus' jongsten roman: *Majesteit* een zeer verblijdend teeken. Verblijdend, omdat de strekking er zoo geheel anders is dan in de overige Couperus-litteratuur; verblijdend, omdat het een kunstwerk is.³

Keizer verwijst in zijn recensie vooral naar voorgaande romans zoals *Eline Vere* en *Noodlot*. Deze romans konden hem niet bekoren vanwege de sterke naturalistische thematiek. *Majesteit* verschilt volgens Keizer van Couperus' voorgaande werk omdat deze thematiek minder naar de voorgrond dringt, en de roman zo dus minder beïnvloed wordt door populaire literaire thema's als overerving en degeneratie. Ook al is Othomar melancholiek, uiteindelijk wordt zijn ziekelijke karakter overwonnen door 'wilskracht en verantwoordelijkheid'.

Hoewel Keizer niet alleen staat in zijn lof, zijn niet alle recensenten te spreken over Couperus' jongste roman. Met vernietigende kritiek veegt Lodewijk van Deyssel *Majesteit* stevig van tafel. Van Deyssel schrijft zijn stuk in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* aanvankelijk als een lovende recensie van *Extaze*, maar, zo beargumenteert H.T.M. van Vliet, Van Deyssel kon niet aanvaarden dat deze roman door een schrijver als Couperus was geschreven. Volgens Van Vliet gebruikte Van Deyssel daarom kritiek op andere romans van Couperus om afstand te kunnen nemen van diens persoon. Vooral *Majesteit* moet het daarbij ontgelden.⁴ Van Deyssel noemt de roman:

een werk zonder eenige waarde.

Het is nagenoeg onleesbaar. Hoe dit kán, - want ik geloof niet dat de schrijver met opzet hier zoo ver beneden 'Eline Vere', beneden 'Noodlot' zelfs, is gebleven – hoe dit zeer verbazende mogelijk is, wil ik nu niet ingaan.⁵

De verandering in stijl die Keizer als aangenaam ervaart, is voor Van Deyssel de reden om de roman volledig af te schrijven. Eerder in de kritiek schreef Van Deyssel nog vol lof over *Extaze*, maar hij laat duidelijk blijken dat hij het betreurt dat de andere romans, en met name *Majesteit*, zich niet op dezelfde hoogte bevinden. Hij kan enkel concluderen dat *Majesteit* niets is 'dan een platte vergissing'.⁶

Lodewijk van Deyssel, 1905.
Bijzondere Collecties
van de Universiteit
van Amsterdam,
collectie
Albert Verwey.

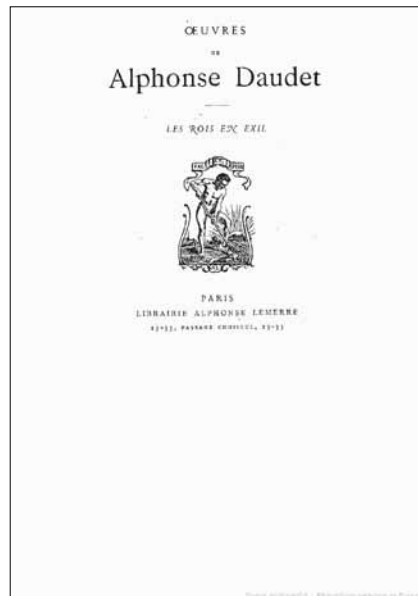
Les Rois en Exil

In zowel de positieve als de negatieve kritieken merken enkele recensenten op dat de keuze voor een koningsroman past binnen een actuele ontwikkeling in de literatuur. In het tijdschrift *Nederland* vermeldt een onbekende recensent dat vorstenromans een populair genre zijn en suggereert hij dat dit de belangrijkste beweegredenen voor Couperus was om de roman te schrijven.⁷ In een bespreking van *Majesteit* in *Het Nieuws van den dag* merkt ene M.S. op dat Couperus sterk meedoet met het kritisch representeren van de Europese hoven, een op dat moment populaire bezigheid in de literatuur. Dezelfde recensent geeft aan dat Couperus tegelijkertijd niet slechts in kritiek vervalt, maar uit zijn personages en karakterschetsen juist ook veel waardering voor de Europese adel laat blijken.⁸

Van vergelijkingen die een aantal recensenten met andere vorstenromans trekken, valt met name die met Alphonse Daudets roman *Les Rois en Exil* op. Deze roman verscheen in 1879 en geeft een afspiegeling van de tanende populariteit van de koningshuizen in Europa.⁹ Een uitgebreide vergelijking met deze roman, geschreven door een onbekende recensent, werd geplaatst in het aprilnummer van *Elsevier's Geïllustreerde Maandschrift* van 1894.¹⁰ Couperus laat volgens deze recensent zien dat hij een modern schrijver is. Volgens de recensent zijn verschillende passages en gebeurtenissen in de roman gebaseerd op de actualiteit en daaruit concludeert hij dat Couperus goed op de hoogte is van de Europese politiek.

Zo herkent de schrijver van de recensie in de leider van de communistische gemeenschap de figuur van graaf Leo Tolstoj. Ook zijn de schetsen van verschillende hoven in de roman volgens hem duidelijk geënt op de koningshuizen van Rusland, Zweden en Duitsland, en meent hij dat enkele belangwekkende staatsbezoeken haast letterlijk worden beschreven.

Ondanks zijn positieve bespreking van Couperus' kennis van de politiek bekritiseert de recensent het feit dat Couperus zich wel heeft laten inspireren door de Europese vorstenhuizen, maar zich tegelijk genoodzaakt voelde om zijn roman in een gefingeerde wereld te plaatsen. Hij had moeten kiezen voor feit of fictie. De recensent vindt *Les Rois en Exil* daarom beter.

Bij Daudet heerscht volkomen klaarheid en helderheid, daar alleen de namen behoeven gewijzigd te worden, om weer tot de geschiedenis van den dag terug te brengen. De edelmoedige Koningin van Illyrië spreekt ten slotte zelfs Italiaansch, om te toonen, wie zij in waarheid is.

In *Majesteit* heerscht een geheel andere toestand. Keizer Oscar, de Keizerin, Othomar, Berengar, zijn zuivere scheppingen van des auteurs wonderlijke fantasie – zij zijn en blijven zijn eigendom, waardoor zijn kunstwerk in betrekkelijken zin hooger staat dan *Les Rois en Exil*. Maar in dit fantastischen weefsel spint hij eenige historische draden, die aan de harmonie van zijne schepping afbreuk doen, omdat ze ver-warring stichten, en ons half en half doen twifelen of we werkelijk met een epos der fantasie of wel met een historische roman te doen hebben.¹¹

Naast deze kritiek op het vermengen van fictie en realiteit, is de recensent ook niet erg te spreken over de kosmopolitische schrijfstijl van Couperus. De grote hoeveelheid aan Franse uitdrukkingen en woorden zijn volgens de recensent exemplarisch voor het verval van de Nederlandse taal. Hij bestempelt de stijl van Couperus als een 'internationalen stijl', vooral bedoeld om kleur aan de tekst te geven, aangezien hij Couperus als een begiftigd schrijver beschouwt: 'een kunstenaar van zeldzaam talent, als Couperus, kan al dat Fransch even goed in degelijke Nederlandsch zeggen'.¹²

Kosmopolitisme

Die kosmopolitische stijl wordt door het internationale leespubliek juist als toegankelijk ervaren en binnen enkele jaren komen er verscheidene vertalingen van de roman op de markt. Naast het gebruikelijke Engels, Duits en Frans verscheen de roman ook in het Italiaans, Spaans, Zweeds en Deens.¹³

In zijn studie *Écrivains Étrangers* uit 1896 vindt Theodor de Wyzema Couperus en Marcellus Emants de enige Nederlandstalige schrijvers die een bespreking vanuit Europees perspectief waard zijn. In het hoofdstuk over deze twee auteurs wijdt De Wyzema veel ruimte aan *Majesteit* en *Wereldvrede*.

De Wyzema merkt op dat Couperus met zijn kosmopolitische stijl een internationaal publiek wil aanspreken, in tegenstelling tot zijn landgenoten, en het spijt hem dat Couperus daarbij in eigen land zo veel weerstand ervaart. Volgens hem is Couperus in het algemeen gevoeliger voor internationale literaire stromingen en stijlen, waardoor hij goed als Europese schrijver valt te bestuderen.¹⁴

Uit het hoofdstuk van De Wyzema en de genoemde recensie in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* kan men concluderen dat de schrijfstijl van Couperus niet door iedereen gewaardeerd werd. Uitgever Veen biedt een weerwoord door het uitbrengen van een brochure met de tekst van een eerdere recensie door Couperus' vriend Maurits Wagenvoort. In het kersverse weekblad *De Kunstwereld* had Wagenvoort begin 1894 onder het pseudoniem Vosmeer de Spie een uitgebreide kritiek gepubliceerd op *Majesteit*.¹⁵ Juist de kosmopolitische stijl van Couperus, die zo anders is dan de volgens Wagenvoort gebruikelijke stijl in de Nederlandstalige literatuur, plaatst *Majesteit* binnen een canon van meesterwerken uit de wereldliteratuur. Net als De Wyzema vergelijkt hij de roman onder andere met Shakespeares *Hamlet*. Niet alleen omdat de tragische hoofdperson Othomar vele gelijkenissen met Hamlet vertoont, maar vooral omdat hier volgens Wagenvoort een afspiegeling van de menselijke ziel verpakt is in een koningsroman.

Majesteit van Couperus is een groot boek (...) omdat de bezieling van den auteur is opgestegen naar de hoogten dier eenzamen, die Koningen worden genoemd en ons, met de profetieke kracht eener openbaring, zien laat hoe dezen tegelijk anders en hetzelfde zijn als wij.¹⁶

In het eerste deel van zijn recensie bespreekt Wagenvoort *Majesteit* en in het tweede deel filosofeert hij over de menselijke psyche zoals beschreven in de werken van Couperus. Hij trekt daarbij van leer tegen populaire thema's in de naturalistische literatuur, zoals degeneratie en melancholie.¹⁷ Wagenvoorts bewondering schuilt juist in het feit dat Couperus' beschrijvingen van personages het sterkst zijn wanneer hij mannen met vrouwelijke trekken of vrouwen met mannelijke trekken beschrijft, zoals Eline Vere, Bertie in *Noodlot* en Othomar. Immers, 'vermengeling is in ieder mensch'.¹⁸

Maurits van
Wagenvoort.
Collectie
Letterkundig
Museum.

Uit de correspondentie van Couperus blijkt dat hij zeer te spreken was over de analyse van Wagenvoort. Gepikeerd door een aantal negatieve recensies die hij in de Engelstalige pers heeft gelezen, schrijft hij aan Veen dat naar zijn idee de roman niet goed begrepen wordt. In deze brief verwijst hij naar de brochure van Wagenvoort en vermeldt hij daarbij dat deze 'een van de weinigen [is], die "Majesteit" in zich heeft opgenomen'.¹⁹

Latere kritieken

Dankzij de publicatie van de vervolgormans *Wereldvrede* en *Hooge Troeven*, blijft ook *Majesteit* jaren na publicatie onderwerp van kritieken en besprekingen. Zo schrijft Van Deyssel een recensie over *Wereldvrede* waarin hij zijn ongenoegen over *Majesteit* nog eens duidelijk laat gelden. Ook *Wereldvrede* wordt stevig door hem neergesabeld: 'De roman *Wereldvrede* is, in der daad, slechter nog dan *Majesteit*'.²⁰

Van Deyssel staat niet alleen in zijn mening. Recensenten zijn het er over eens dat *Majesteit* de beste roman is, terwijl *Wereldvrede* en *Hooge Troeven* er vaak slecht van af komen. In een uitgebreide bespreking in *Het belfort* door H. De Marez vat hij de kritieken op de drie romans als volgt samen: '*Majesteit* was de epische, statige kruisgang van een prins; *Wereldvrede* de bange kreet van oproer en klassenstrijd; *Hooge Troeven* is een banaliteit'.²¹

Majesteit blijft tijdens het leven van Couperus goed verkopen, maar ondanks deze continue populariteit neemt hij zelf in latere jaren afstand van de roman. Uit zijn correspondentie kunnen we opmaken dat hij het boek in zijn latere leven geen warm hart toedroeg. Zo verklaart hij in 1916 aan André de Ridder dat het werk geen waarde meer

voor hem heeft²² en in 1919 schrijft hij dat de roman voor hem is als geschreven door 'een jonge man, lang niet "geniaal" genoeg om te omvatten de onderwerpen, die hij driest aangreep.'²³ 🐼

Noten

1. Louis Couperus, *Majesteit. Volledige Werken Louis Couperus*, deel 7, p.269.
2. Idem, p.259.
3. Ferdinand Keizer, 'Majesteit – Roman van Couperus.' In: *Zondagsblad van Rotterdam* (1893), z.p.
4. Louis Couperus, *De correspondentie. De commentaar.* (ed. H.T.M. van Vliet). Amsterdam, 2013, p.29.
5. Lodewijk van Deyssel, 'Over Louis Couperus.' In: *Tweemaandelijksch Tijdschrift* 1 (1895), nr. 4, p.11-12.
6. Idem, p.13.
7. Anoniem, 'Louis Couperus, Majesteit.' In: *Nederland*, z.n. (1893), p. 481.
8. M.S., 'Majesteit.' In: *Het nieuws van den dag* (26 november 1893), z.p.
9. Idem.
10. Anoniem, 'Majesteit door Louis Couperus.' In: *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift* 4 (1894), p.113-116.
11. Idem, p.115-116.
12. Idem, p.116.
13. Louis Couperus. *Majesteit*, flaptekst.
14. Theodor de Wyzema, *Écrivains Étrangers*. Parijs, 1896, p. 283.
15. Maurits Wagenvoort, 'Louis Couperus en Majesteit.' In: *De Kunstwereld* 1 (1884), nr. 9, 10 en 11.
16. Vosmeer de Spie (= Maurits Wagenvoort), *Louis Couperus en 'Majesteit'*. Amsterdam, 1894, p.4.
17. Idem, p.27-28.
18. Idem, p. 29.
19. Louis Couperus, *De correspondentie*, p.142.
20. Lodewijk van Deyssel, 'Wereldvrede.' In: *Tweemaandelijksch Tijdschrift* 2 (1895), nr. 2 (november), p. 353.
21. H. De Marez, 'Louis Couperus.' In: *Het Belfort* 11 (1896), p.268.
22. Louis Couperus, *Majesteit*, p.257.
23. Idem, p.257.

HERUITGAVE *PSYCHE EN FIDESSA* MET TEKENINGEN VAN B. REITH

Tekeningen zonder tijd

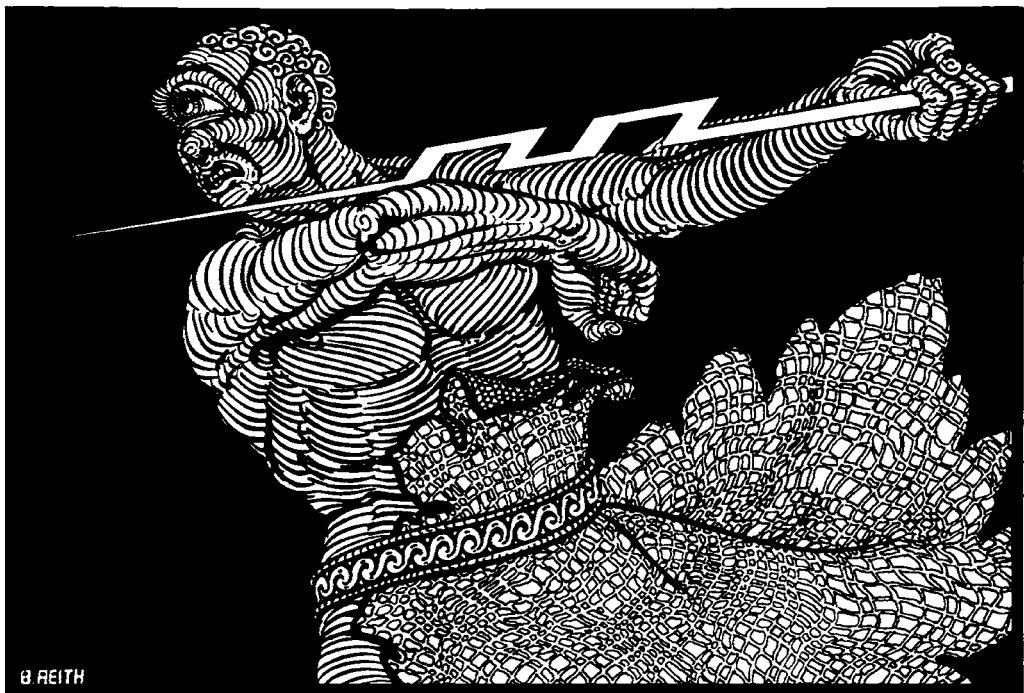
Vader en zoon Bernard en Maarten Reith bezorgden afgelopen juni de sprookjes *Psyche* en *Fidessa* met alle beschikbare, grotendeels niet eerder gepubliceerde tekeningen van hun (oud-)oom Beb (Bernard) Reith (1894-1974). De collectie tekeningen in het archief van uitgever Veen, dat in bezit is van het Rijksprentenkabinet, vormde samen met het uitgedijde familiearchief de aanleiding tot het project. Het resultaat is een kloelke uitgave van hoge kwaliteit.

Door Rémon van Gemeren

Bernard en Maarten Reith hebben zelf beiden Couperus op de middelbare school gelezen. In elk geval *Eline Vere*, hoewel de herinnering hieraan vervaagd is. Wat Bernard Reith nog bijstaat, is de bijzondere zinsbouw van Couperus. Als gymnasiast geoeffend in de klassieke talen had hij hiervoor een fijn gevoel ontwikkeld. Het typerendste aan Couperus vindt hij de unieke wijze van woorden samentrekken, de zogenoemde neologismen. Deze creëren een bijzondere sfeer, zeker in de sprookjes.

Beiden hebben de sprookjes pas een jaar of vijf geleden gelezen, toen ze begonnen aan het project. Bernard Reith was vooral getroffen door de symboliek in de verhalen. Het zijn moeilijke sprookjes, meent hij, alleen geschikt voor volwassenen. Het geharnaste karakter in *Fidessa* beschouwt hij als iets dat een verscheurdheid veroorzaakt: *Fidessa*,

*De cycloop die
Fidessa ompantsert
door B. Reith. Uit:
Louis Couperus,
Psyche en Fidessa,
z.p., 2014, p.267.
Copyright Reith/
Hendriks & partners*

kwetsbaar, wil ook zo zijn, maar wil tevens bij haar eigen volk blijven horen. Dit dilemma van wel of geen buitenstaander zijn, is een universele thematiek. Mensen scheppen samen een geharnaste wereld, waarin ze zich tegen van alles willen beschermen, maar het is de vraag of ze zichzelf daarmee recht doen. Daarnaast zijn het zielsleven en de gespannen verhouding tussen verleden, heden en toekomst – belangrijke thema's in *Psyche* – zaken die nog steeds iedereen bezighouden.

Vader en zoon hebben uit vele bemoedigende reacties kunnen concluderen dat hedendaagse en jongere lezers de sprookjes graag lezen. De ouderwetse taal – de sprookjes zijn uitgegeven in de originele spelling van de eerste drukken uit 1898 en 1899 – hoeft geen belemmering te zijn. Sterker nog, daar went een geïnteresseerde lezer snel aan. De vele tijdloze tekeningen lijken een breder publiek aan te zetten tot het lezen van de sprookjes; ze zijn niet alleen mooi op zichzelf, maar vormen evengoed een makkelijke ingang tot het verhaal. Bij de promotie van het boek wordt daarom de nadruk gelegd op de jugendstil-illustraties. Wie deze mooi vindt, gaat vanzelf lezen.

De twee initiatiefnemers van het boek hadden vooraf geen bijzondere interesse voor Couperus, zijn tijd of milieu, maar hebben die door de uitgave wel gekregen. Heel erg ingewijd in het werk of leven van Couperus willen ze zichzelf niet noemen. Wat hen bij het lezen van *De correspondentie* is opgevallen, is dat Couperus uitgesproken meningen had, niet in de laatste plaats in zakelijk opzicht. Dat herkennen ze ook in Beb Reith, die in de herinnering van Bernard een vriendelijke, geestige, opgewekte man was, maar ook scherp kon zijn als het om zaken ging; geld speelde altijd een rol.

Beb Reith was 23 jaar toen hij in 1917 de tekeningen voor *Psyche* maakte, en stuurde ze op eigen initiatief aan Couperus. Die was meteen enthousiast en bracht hem in contact met L.J. Veen. Veen kocht ze, maar legde ze in een kast. Enkel een selectie ervan werd opgenomen in de geheel nieuwe editie van 1927 (achtste druk), waarschijnlijk gemaakt door de zoon van de intussen, evenals Couperus, overleden Veen. Het selecteren is naar de mening van Bernard en Maarten Reith goed gedaan, want de mooiste tekeningen zijn gekozen. Van dertien van de drieëntwintig tekeningen die in *Psyche* terechtkwamen, zijn pendanttekeningen, die evenwel iets minder fraai zijn. Dit is bij nader inzien ook de reden om in hun heruitgave toch niet de 'oude' tekeningen achter in de bijlage te plaatsen en de 'nieuwe' in het verhaal, maar andersom. De zes tekeningen die geen pendant hebben en nieuw bij de tekst zijn geplaatst, zijn overigens van dezelfde mooie kwaliteit als de in 1927 gepubliceerde reeks van 23 tekeningen. Het is gissen waarom deze buiten de oorspronkelijke selectie zijn gevallen. De 28 tekeningen die *Fidessa* opsieren, zijn nooit eerder gepubliceerd.

Van twintig tot vijftientwintig tekeningen die Beb Reith voor *Psyche* heeft gemaakt, maakte hij eerste versies voor zichzelf. Dit is bekend uit het familiearchief. Van deze reeks kochten Bernard en Maarten Reith enkele jaren geleden op Marktplaats de sfinx-tekening. In details wijkt deze af van de in 1927 gepubliceerde versie. Ook is deze vervaardigd op een ander soort papier dan de tekeningen in het Rijksprentenkabinet. Het is onbekend waar de rest van deze eerdere, persoonlijke serie zich bevindt.

De uitgave is voornamelijk een eerbetoon aan Beb Reith. Terwijl hij leraar tekenen en kunstgeschiedenis op het Ignatius College in Amsterdam was, maakte hij naar schatting enkele duizenden tekeningen voor educatieve boeken en jeugdboeken. Veruit het meeste werk, ongeveer 1800 tekeningen, maakte hij in dienstverband van het RK Jongensweeshuis in Tilburg. Hoewel deze context hem inhoudelijk en artistiek beperkingen oplegde, toonde hij zich in de ogen van zijn neef en achterneef in elke uitgave

een zeer begenadigd tekenaar. Hij was iemand met een fijne, trefzekere (teken)pen. Daarnaast verzorgde hij op de achterpagina van weekblad de *Katholieke Illustratie* een kunstrubriek.

De familie bezit ongeveer honderd tekeningen die Bernard en Maarten Reith zelf hebben verkregen. Het zijn losse tekeningen of delen van een serie. De rest van zijn oeuvre moet, voor zover het nog bestaat, verspreid zijn onder archieven van uitgevers en particulieren. De familie probeert zoveel mogelijk in handen te krijgen en heeft inmiddels naast de tekeningen een grote verzameling boeken in erg uiteenlopende genres, allemaal met illustraties van Reith. Verder schreef en illustreerde Reith leerboeken over kunstgeschiedenis, bijvoorbeeld voor middelbare scholen. Het bekendst is hij nog van het aapje Monki, één van de eerste Nederlandse strips en een begrip onder stripverzamelaars. Ook die avonturen illustreerde en schreef hij zelf. Met voldoening kijken Bernard en Maarten Reith, evenals Beb Reith dat zelf deed, op zijn oeuvre terug. Hiervan kan nu een klein deel het werk van Couperus met de kracht van het beeld naar oude en nieuwe lezers leiden.

Psyche en Fidessa, met platen van Reith, is uitgegeven als weelde-uitgave. Het boek is voor 45 euro (inclusief eventuele verzending) te verkrijgen via boekhandel en internet, in het bijzonder via www.sprookjesvancouperus.nl, een website die speciaal voor het project is gemaakt. Hierop zijn meer nieuws en informatie te vinden. 📖

Maarten en
Bernard Reith.
Foto: Rémon van
Gemeren.

De geschiedenis van een noodlottig huisje

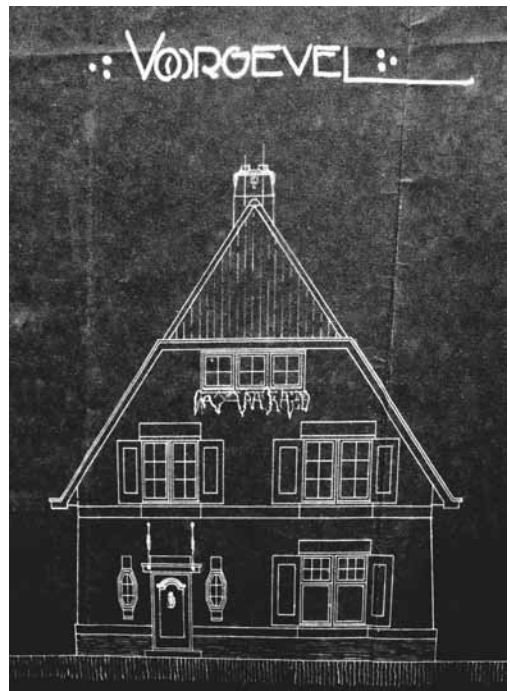
Op 7 oktober 1922 stapt Louis Couperus in Amsterdam van de boot met zijn vrouw Elisabeth Couperus-Baud en zijn schoonmoeder Jeanne Baud-Steenstra Toussaint, na wat hun laatste bezoek aan het Verre Oosten zou zijn.¹ Kort daarna blijkt dat het echtpaar Couperus een huisje in het Gelderse dorp De Steeg (gemeente Rheden) laat bouwen. Ondanks zijn naam heeft 't Sunneke echter niet zo'n vrolijke geschiedenis.

Door René Nijhof

Op 12 oktober 1922 schrijft Couperus aan S.F. van Oss, de eigenaar van de *Haagsche Post*, die Couperus net in staat had gesteld zijn reis te maken en zijn reisbrieven te schrijven, dat hij hem 'zeer erkentelijk' is te willen helpen met een 'huisje voor den ouden dag'. Ook schrijft Couperus dat hij 'wat moe van reizen en hôtelleven en ... van het buitenland' is, en: 'Geld heb ik niet, ik zal moeten werken tot mijn dood toe. Maar ik zou gaarne een stulp willen hebben waar niemand mij uit kan jagen.' Elisabeth blijkt een duidelijke voorkeur te hebben voor De Steeg, omdat daar familie van haar woont.² Wilhelmina Wijnaendts van Resandt-Baud, de zuster van Couperus' vrouw, en haar man Willem, een gepensioneerd KNIL-officier, wonen namelijk met hun kinderen Betty, Louise, Willem en Martin in De Steeg. De moeder van Elisabeth trekt bij dit gezin in, na haar hele leven vrijwel onafgebroken in Indië te hebben gewoond. In zijn brief noemt Couperus twee mogelijkheden voor een huis in De Steeg: of Van Oss koopt een huis en verhuurt dat aan Couperus of er moet een nieuw huis gebouwd worden. Volgens H.T.M. van Vliet zou in overleg met Van Oss zijn besloten een nieuw huis te laten bouwen.³ Het nieuwe huis zal worden gebouwd naast het huis van de familie Wijnaendts van Resandt.

Naar het circus

Het is niet helemaal duidelijk wie de onderhandelingen over de aankoop van de bouwgrond voor het huis heeft gevoerd, maar mogelijk is dit de zwager van

*De ontworpen voor-
gevel van 't Sunneke
door de architect
Marius Johannes
Hols. Collectie
Gelders Archief.*

Couperus geweest. Op 22 december 1922 gaat Willem Wijnaendts van Resandt namelijk als gemachtigde van Couperus naar notaris Voorhorst in Doesburg voor de overdracht van de grond. Voor een bedrag van f 2.275,- wordt Couperus eigenaar van de grond.⁴ In het voorjaar van 1923 koopt hij daar voor f 400,- nog een strook grond ten noorden van het eerste perceel bij.⁵

De verkoper, Jules C.J. baron Brantsen, kan zo uit een roman van Couperus zijn weggelopen. In 1909 had hij het landgoed met daarop het huis Rhederoord in De Steeg geërfd. Een jaar later verkoopt hij dit landgoed om zich te wijden aan het al eerder door hem opgerichte circus Durandsen, waar zijn Amerikaanse vrouw Eloise Whiting als koordanser optreedt. Aan deze wat rebelse carrièreswitch zou overigens door de Eerste Wereldoorlog weer een einde komen.⁶

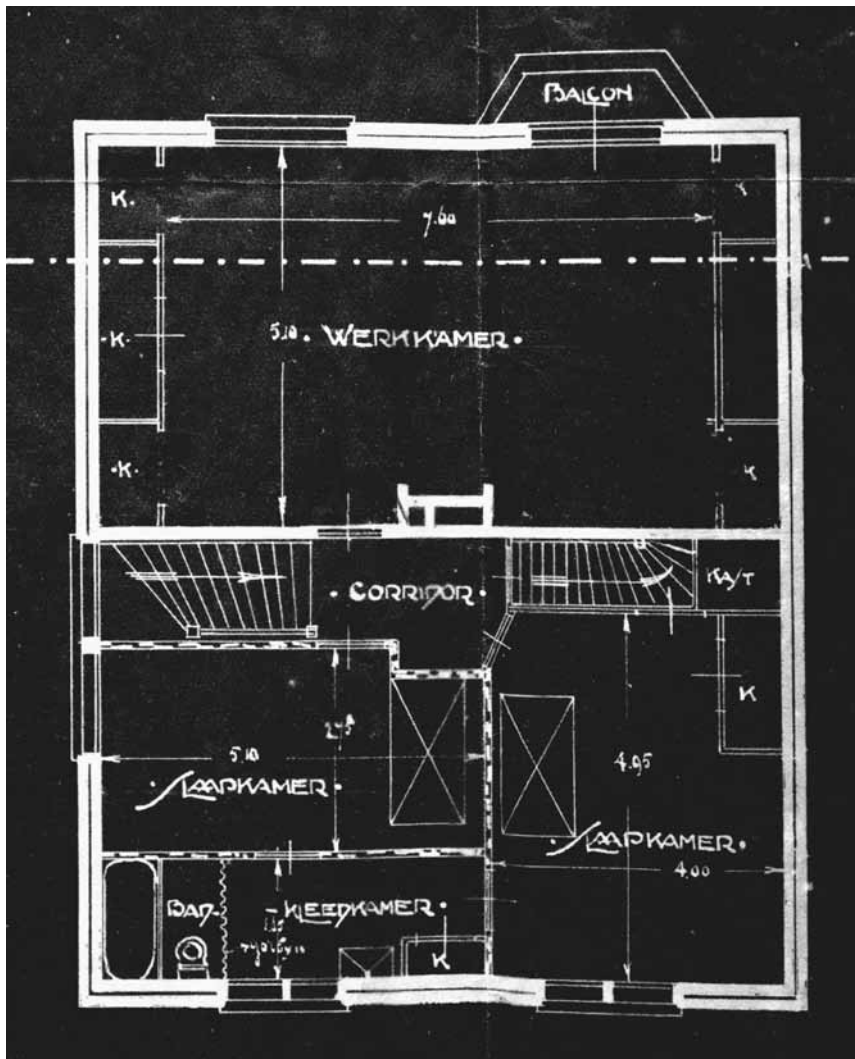
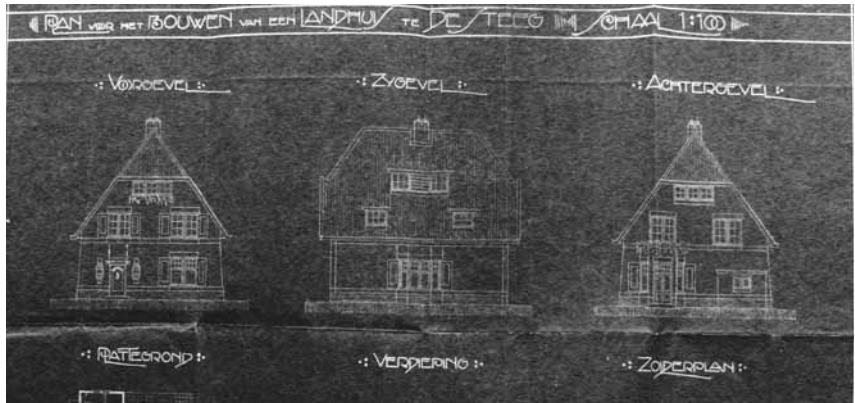
Rode pannen

Volgens Frédéric Bastet zou Elisabeth het huis in hoofdlijnen hebben ontworpen.⁷ Hiermee wordt waarschijnlijk bedoeld dat vooral Elisabeth het overleg met de architect heeft gevoerd over de indeling van het huis. In elk geval dient deze architect, Marinus Johannes Hols uit Velp, op 12 december 1922 namens Couperus een aanvraag in voor een bouwvergunning met bijbehorende bouwtekeningen bij de gemeente Rheden. Op de door Hols ondertekende bouwtekeningen is een klein landhuisje getekend met een zogenaamd wolfdak met rode pannen. Naast de ingangshal is aan de voorzijde een klein kamertje getekend met daarachter een naar de achtergevel doorlopende salon/huiskamer. Aan de achterzijde is een keuken ontworpen. Op de verdieping zijn aan de voorzijde twee slaapkamers gepland en aan de achterzijde van het huis over de volle breedte een werkkamer met balkon. Dit is waarschijnlijk de bekende studeerkamer van Couperus. De

De huidige situatie. Links 't nieuwe Sunneke, thans Arnhemsestraatweg 13 in Rheden. Rechts het voormalige woonhuis van de familie Wijnaendts van Resandt, thans Arnhemsestraatweg 15. Het tussenliggende pand is recent toegevoegd. Foto: Peter Wouters.

De bouwtekening van 't Sunneke, vervaardigd door de architect Marinus Johannes Hols. Onder: de bovenverdieping van 't Sunneke met twee slaapkamers en de werkkamer van Couperus. Collectie Gelders Archief.

bouwsom schat Hols op f 10.800,- . Het vertrouwen van de gemeente is kennelijk groot, want de bouwvergunning wordt al de volgende dag afgegeven.⁸

Hulp van Catharina

Hoe heeft Couperus dit allemaal kunnen financieren? Het antwoord op deze vraag is dat hij voor een periode van vijf jaar een lening heeft afgesloten van f 9.000,- tegen vijf procent rente bij zijn zuster Catharina, de weduwe van Benjamin Vlieland Hein. Om zijn zuster voldoende zekerheid te geven dat dit bedrag ook zou worden terugbetaald, gaat Couperus op 6 februari 1923 naar de familienotararis Eikendal in Den Haag om haar hypotheek te verlenen op het huis dat hij in De Steeg laat bouwen.⁹

Kortstondig plezier

De bouw verloopt voorspoedig en het echtpaar trekt begin juni 1923, net voor de zestigste verjaardag van Couperus, in het nieuwe huis dat 't Sunneke wordt genoemd. Tijdens de door S.F. van Oss geïnitieerde huldiging op 9 juni 1923, de dag voor Couperus' verjaardag, wordt hem een groot bedrag, volgens Bastet ongeveer f 12.000,-¹⁰, overhandigd. Van Oss had dit bedrag in het voorjaar met een door hem opgezet comité ingezameld zodat Couperus het huis 'vrij op naam' kon krijgen.¹¹ Lang heeft Couperus niet van zijn huisje kunnen genieten, want zes weken later, op 16 juli 1923, overlijdt hij er. Vermoedelijk heeft Couperus het ontvangen bedrag op zijn bankrekening gezet. Op het moment van zijn overlijden stond daarop namelijk nog een bedrag van f 12.377,65.¹²

Schuld en aflossing

Ongeveer een maand daarna, op 14 augustus 1923, schrijft Elisabeth aan notaris Eikendal:

Volgens het verlangen van mijn echtgenoot zou ik gaarne een deel van de hypotheek willen aflossen. Ik schreef er reeds over aan Mevr: Vlieland Hein, die er in toestemde en mij vroeg het geld te storten bij de heren Scheurleer, wien ik vroeg de som van 6000 gld. over te schrijven op rekening van Mevrouw Vlieland Hein.¹³

Elisabeth heeft dus niet meteen de volledige lening afgelost, vermoedelijk omdat er nog meer rekeningen moesten worden betaald. De volledige aflossing volgde waarschijnlijk enkele jaren later, want eind 1926 wordt de hypothecaire inschrijving doorgehaald op verzoek van Marie Vlieland Hein, de dochter van Catharina.¹⁴

Vele verhuizingen

Catharina Vlieland Hein heeft vlak voor haar dood op 6 november 1923 voorspeld: 'Zijn vrouw zal wel blijven wonen dáár. Ieder bord, ieder schilderij is door hèm opgehangen; ieder tapijt, ieder meubel door hem uitgezocht en geplaatst.'¹⁵ Het is echter de vraag of Elisabeth wel vanwege de herinnering aan Couperus in De Steeg bleef. Hij had immers maar zes weken in 't Sunneke gewoond. Het is goed mogelijk dat het verblijf van Elisabeth daar vooral verband hield met de aanwezigheid van haar familie. Na nog een aantal jaren in 't Sunneke gewoond te hebben, blijken er begin 1927 grote veranderingen op til te zijn in de huizen van Elisabeth en haar zuster en zwager. Uit het bevolkingsregister van de gemeente Rheden blijkt dat Elisabeths nichtje Louise in januari werd uitgeschreven naar Rotterdam en haar andere nichtje Betty in februari naar Amsterdam.¹⁶ In

februari 1927 verhuist haar moeder Jeanne Baud naar het Diaconessenhuis in Arnhem¹⁷ waar ze op 21 april van dat jaar zal overlijden.¹⁸ In maart 1927 verkoopt Wijnaendts zijn huis aan een hotelhouder in Nijverdal en verhuizen Willem en Wilhelmina naar Velp.¹⁹ Met deze uittocht van de familie is het voor Elisabeth Couperus waarschijnlijk niet meer zo aantrekkelijk geweest om nog in De Steeg te blijven, want zij vertrekt in juni 1927 naar Den Haag, waar zij met Marie Vlieland Hein gaat wonen in het flatgebouw Arendsburg aan de Wassenaarseweg.²⁰

Noodlot

Vrij snel daarna vindt Elisabeth een koper voor 't Sunneke. Op 27 september 1927 wordt de eigendom van het huis namelijk overgedragen aan Carel Theodorus van Mels uit Haarlem, directeur van de Internationale Bank in Amsterdam.²¹ Hij koopt het huisje voor f 10.000,- voor zijn dochter Jentina Annetta van Mels en zijn schoonzoon Willem Veenhoven. Veenhoven krijgt na zijn huwelijk een baan als ingenieur bij het bedrijf Thomassen in Rheden en het echtpaar krijgt twee kinderen. Op 5 november 1944 slaat het noodlot echter toe. Op die dag bombarderen Engelse vliegtuigen rond 10.30 uur de nabijgelegen spoorlijn Arnhem-Zutphen. Een van de bommen komt op 't Sunneke terecht en Willem Veenhoven, zijn vrouw en zijn twee kinderen zijn op slag dood.²² Zijn beide ouders worden uit het huis geslingerd en overleven daardoor het bombardement.²³ Na de oorlog is in 1953 op de plek waar 't Sunneke heeft gestaan een nieuw huis gebouwd.²⁴ 🏠

*De familie
Veenhoven in 1939
in de tuin van
't Sunneke. Collectie
Gelders Archief.*

Noten

1. Frédéric Bastet, *Al die verloren paradijzen*. Amsterdam, 2001, p.106.
2. Louis Couperus, *De correspondentie* (ed. H.T.M. van Vliet). Amsterdam, 2013, brief 1368.
3. Louis Couperus, *De correspondentie*, commentaar bij brief 1368, punt 9.
4. Gelders Archief (Gld. A.) Archiefblok 0168, archief notaris Voorhorst 1922, akte nr. 240.
5. Gld. A. Archiefblok 0168, archief notaris Voorhorst 1923, akte nr. 86.
6. T. Kralt (red.), *Wielbergen en de familie Brantsen*. Zwolle, 2008, p.89-92.
7. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.649. De bron voor dit verhaal is waarschijnlijk Couperus zelf in een interview met de letterkundige Johan C.P. Alberts. Zie Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.661.
8. Gld. A., archiefblok 2508, Bouw- en woningtoezicht gemeente Rheden, inventarisnummer 55, nr. 302.
9. Haags Gemeentearchief, archieftoegang 0373-01, notarieel archief Den Haag II, archief notaris mr. P.C.L. Eikendal, inventarisnummer 4476, akte nr. 17574.
10. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.664.
11. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.656 e.v.
12. Gld.A. Memories van Successie, kantoor Arnhem, toegang 0021, akte 10/4596.
13. Briefje liggend in de in noot 9 genoemde akte. Uit de memorie van successie van Catharina Couperus, 's-Gravenhage I, Reg. 4, No 16/899 in het Centraal bureau voor Genealogie blijkt dat op het moment van haar overlijden het bedrag van 6.000 gulden ook daadwerkelijk is terugbetaald en er nog een lening van 3.000 gulden resteerde.
14. Haags gemeentearchief archieftoegang 0373-01, notarieel archief Den Haag II, archief notaris G.J. van Gendt, inventarisnummer 6702, volgnummer 2247, een aantekening in het repertorium van die notaris op 18 december 1926. Marie Vlieland Hein is na het overlijden van haar moeder kennelijk de erfgename geworden van de resterende vordering op Elisabeth als enige erfgename van Couperus.
15. W. van Itallie-van Embden, *Sprekende portretten*. Leiden, z.j. [1924], p.92.
16. Website Gelders Archief, scans van het bevolkingsregister van de gemeente Rheden op de inventaris van de archieftoegang 2503, nr. 2.2.20 persoonskaarten van de ingezetenen van de gemeente Rheden 1920-1939 nr. 2421, p.473.
17. Zie noot 16, persoonskaarten van de niet-gebonden personen in de gemeente Rheden 1920-1939 nr. 2433, p.1461.
18. Gld. A. Burgerlijke Stand Gelderland, toegangsnummer 0207, inventarisnummer 8061, akte 335.
19. Gld. A. Archiefblok 3152, archief notaris Putman Cramer, 1927.
20. Zie noot 16, nr. 2403, p.1074.
21. Stadsarchief Amsterdam toegangsnummer 30642, archief notaris H. D. Heukers 1927, inventarisnummer 767, akte nr. 219.
22. Gld. A. Burgerlijke Stand gemeente Rheden, overlijdensaktes 1944 nrs. 457 tot en met 460.
23. Mededeling van Carel van Mels uit Arnhem, kleinzoon van de koper, aan de auteur.
24. Brief van de gemeente Rheden aan de auteur d.d. 20 augustus 2013.

Met dank aan Peter Wouters van het Gelders Archief voor de hulp bij de illustraties.

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Carel de Nerée tot Babberich, Henri van Booven als jonge priester, 1900-1901, pastel op doek. Privécollectie.

Najaar 2014

Wij zijn verheugd te kunnen constateren dat de belangstelling voor Louis Couperus en het Louis Couperus Museum niet tanende is sinds de overweldigende aandacht in het Couperus-jaar 2013. 📖

Psyche en Fidessa

De tentoonstelling *Psyche en Fidessa. De sprookjes van Louis Couperus* werd geopend op 23 mei. Op 20 juni werd in het museum het eerste exemplaar van het boek *Psyche en Fidessa* door Louis Couperus, met platen van Reith en een voorwoord van Saskia de Bodt, hoogleraar boekillustratie aan de Universiteit van Amsterdam, officieel aangeboden aan Caroline de Westenholtz, voorzitter van het Louis Couperus Museum.

De nieuwe uitgave is inmiddels gunstig besproken in verschillende radiouitzendingen. U kunt dit nog beluisteren via Uitzending Gemist op www.npo.nl in

het programma *de Taalstaat* van 21 juni. Het boek kwam ook weer ter sprake in de *Tros Nieuwsshow*, te beluisteren via www.radio1.nl.

Psyche en Fidessa is te koop in het Louis Couperus Museum voor € 45,-. 📖

9 NOVEMBER 2014 TOT 10 MEI 2015

Witte nachten. Carel de Nerée tot Babberich, Henri van Booven en Louis Couperus

Witte nachten (1901) is de titel van het literaire debuut van Henri van Booven. Het begrip 'witte nacht' wordt in dit boek gebruikt als beeldspraak voor een in sneeuw gehulde winternacht. Zoals in de vorige *Arabesken* al werd aangekondigd zijn in deze tentoonstelling onder andere voor het eerst sinds honderd jaar de tekeningen die de kunstenaar Carel de Nerée tot Babberich maakte op basis van *Extaze* bij elkaar te zien. Zij worden aangevuld met

andere, zelden geëxposeerde werken van De Nerée uit particuliere collecties. Verder worden er boeken, foto's en brieven geëxposeerd die licht werpen op de vriendschap tussen De Nerée en de schrijver en latere Couperus-biograaf Henri van Booven. Documenten uit diens privéarchief worden voor het eerst aan het publiek getoond.

De expositie wordt samengesteld door fin de siècle-kenner Sander Bink, die een dissertatie voorbereidt over Carel de Nerée tot Babberich. Ter gelegenheid van de tentoonstelling verschijnt van zijn hand het rijk geïllustreerde boekje *Carel de Nerée tot Babberich en Henri van Booven. Den Haag in het fin de siècle*. Het boekje is in het museum te koop voor € 14,95.

De tentoonstelling en de bijbehorende publicatie worden mede mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdragen van de stichting Gifted Art, de Stichting Harten Fonds, de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting en een sponsor die anoniem wenst te blijven. 🐣

2015: Mesdagjaar

Op 10 juli 2015 is het honderd jaar geleden dat de grote meester van de Haagse School, Hendrik Willem Mesdag, overleed. Verschillende Haagse instellingen, waaronder het Panorama Mesdag, de Collectie Mesdag, het Haags Gemeentearchief en Pulchri Studio organiseren daarom exposities rondom de schilder. Zo ook het Louis Couperus Museum, waar vanaf half mei tot begin november de tentoonstelling *Couperus, Mesdag en tijdgenoten* te zien zal zijn. Meer hierover in de volgende *Arabesken*. 🐣

De Vogels. Een flamboyante theaterfamilie

Op 27 mei werd in Arti et Amicitiae in Amsterdam het eerste exemplaar van het nieuwe boek van Caroline de Westenholz, *De Vogels. Een flamboyante theaterfamilie*, aangeboden aan actrice Ellen Vogel. Louis Couperus komt in deze publicatie uitgebreid aan bod. Voordrachtskunstenaars Albert Vogel sr. en zijn vrouw Ellen Vareno hadden werk van Couperus in hun repertoire. Hun zoon Albert

Vogel jr. wijdde vanaf 1962 een heel voordrachtsprogramma, *Van en over Couperus*, aan de schrijver en reisde hiermee de wereld rond. Ook maakte hij grammofonoplaten van voordrachten uit Couperus' werk. Hun dochter Ellen Vogel verscheen in 1969 op de televisie als Constance van der Welcke in de televisieserie naar *De boeken der kleine zielen*, en in 1975 als Ina d'Herbourg in de verfilming naar *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* De Westenholz schrijft met dit boek én haar herinneringen aan Albert en Ellen Vogel, én een familiegeschiedenis én pakt ook nog een stuk Nederlandse theatergeschiedenis mee, constateerde Thijs Kramer op 25 juli in *Den Haag Centraal*. Henk van Gelder beschreef het verhaal op 29 augustus in *NRC Handelsblad* als 'kleurrijk'. In de radio-uitzending van het programma *Schepper en Co* op 28 mei kwam het boek aan bod

Een flamboyante theaterfamilie De Vogels

CAROLINE DE WESTENHOLZ

Voorplat *De Vogels*. Een flamboyante theaterfamilie. Vnr.: Tanja, Ellen Vareno, Albert jr., Ellen jr. en Albert sr. op de Scheveningse pier, ca. 1930. Collectie Haags Gemeentearchief.

(schepperencoradio.ncrv.nl), evenals op 31 mei in de *Tros Nieuwsshow* (www.radio1.nl).

De Vogels is te verkrijgen in het Louis Couperus Museum en in de boekhandel voor € 24,95. 📖

Museumnacht

Op zaterdag 6 september deed het Louis Couperus Museum weer mee aan de Museumnacht. Het werd een reuze succes, want wij mochten zo'n kleine driehonderd bezoekers ontvangen. Bezoekers gingen op de foto met het kunststoffen beeld van de schrijver. De dames konden zich daartoe uitdossen met fraaie Couperiaanse hoeden, lange zijden handschoenen, sjaals en waaiers, de heren met echte top hats van Locks uit Londen, alles afkomstig uit de collectie van het Nationale Toneel. Fotograaf Piet Gispen bewerkte

de zo ontstane portretten met sepiakleuren en stuurde die aan de bezoekers toe via hun emailadres. 📧

Uitfestival

De volgende dag waren onze medewerkers weer vroeg uit de veren om zich te begeven naar het Lange Voorhout, waar het jaarlijkse Haagse Uitfestival plaatshad. Het Louis Couperus Museum deelde hier een stand met het Louis Couperus Genootschap. Er werden folders uitgedeeld, boekjes verkocht en gezamenlijk reclame gemaakt. 📖

Voorleeszondagmiddagen

In september zijn de voorleeszondagmiddagen van het Louis Couperus Museum weer begonnen.

Een 'selfie' van de medewerkers aan de Haagse Museumnacht op 6 september. Vlnr.: Fotograaf Piet Gispen, Floris Wijsenbeek, Theo Kolstee, Jeannette van Bennekom, Margriet Rutgers en Caroline de Westenholz.

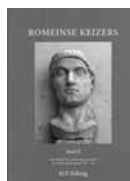

Standje van het Louis Couperus Museum en het Louis Couperus Genootschap op het Haagse Uitfestival.

Op 14 september las operazangeres Miranda van Kralingen voor uit het werk van Couperus. Op 28 september las Caroline de Westenholz voor uit de sprookjes *Psyche* en *Fidessa*. Als u op de hoogte wilt blijven van de voorleesavondmiddagen kunt u zich via onze website abonneren op ons digitale e-Bulletin. 🐾

Schenkeningen

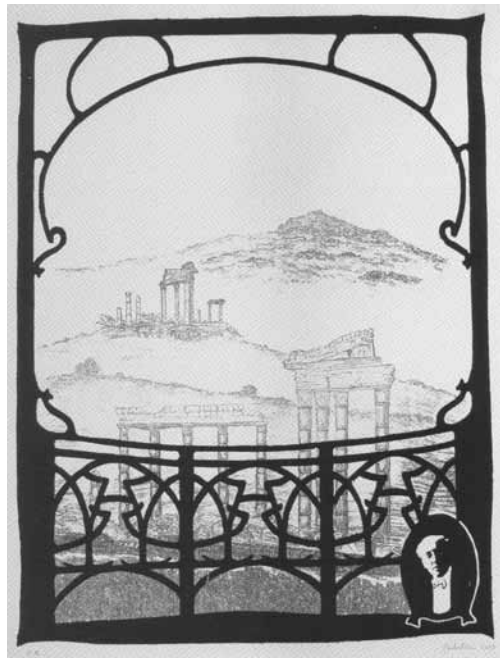
Uit de nalatenschap van ir. A.H. Ingen Housz (1888-1983) ontving het museum van diens zoon een stapel originele feuilletons van Louis Couperus, geknipt uit *Het Vaderland* uit de jaren vanaf 1910 (onder andere 'Legenden van de blauwe kust' en 'Bladen uit mijn dagboek'). Een welkome schenking met het oog op onze tentoonstellingen. Uit de nalatenschap van de heer R. Spijkman ontvingen wij eveneens twee mappen met knipsels, ditmaal van recenter datum. De inhoud

biedt een overzicht van alle activiteiten van Museum en Genootschap sinds 1994.

Amice Hans Föltling schonk het museum ditmaal het tweede deel van zijn fraai geïllustreerde, in eigen beheer uitgegeven magnus opus *Romeinse keizers*. Deze gift zal goed van pas komen bij een tentoonstelling over de klassieke romans van Louis Couperus. De beide boeken zijn te koop bij de Haagse boekhandel Paagman voor € 30,- per deel.

Ten slotte ontving het museum uit de handen van kunstenaar Achille een kunstwerk, speciaal gemaakt voor het Couperusjaar 2013. Het is hieronder afgedrukt. Het Louis Couperus Museum dankt de gulle gevers hartelijk! 🐾

Achille, Tussen de antieken en het fin de siècle, 2013, houtsnede over litho.

Toegang en pinpas

Behalve de Museumkaart, accepteert het Louis Couperus Museum nu ook de Rotterdampas en de Nationale Kunst & Cultuurcadeaukaart. Verder kunt u sinds kort in het Louis Couperus Museum met een pinpas betalen. Dit maakt het makkelijker om wat duurdere boeken van en over Couperus aan te schaffen. U bent gewaarschuwd... 🐾

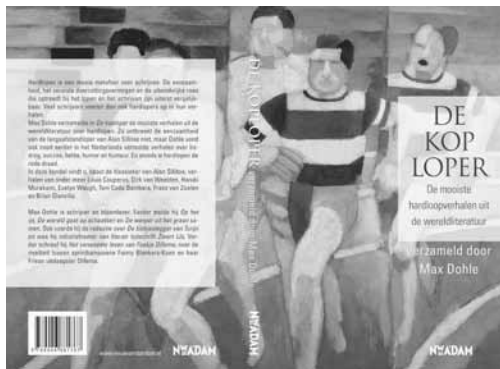
Van en over Couperus en anderen

Psyche en Fidessa

De prachteditie van de sprookjes *Psyche en Fidessa*, tot stand gebracht door Bernard en Maarten Reith, met illustraties van hun oom Bernard Reith (1894-1974), is inmiddels verschenen en werd op 20 juni gepresenteerd in het Couperus Museum. Op 6 september verscheen in *de Volkskrant* een zeer positieve recensie van Persis Bekkering:

'Reith - en zijn nazaten - [hebben] een meesterwerk afgeleverd. Het zwart-wit benadrukt de contrasten die Couperus steeds zoekt in zijn verhalen, tot de kleinste details. Tussen een naakte, tere nimf en een tot de tanden bewapende ridder, tussen buiten en binnen, tussen hemel en aarde. De geometrische vormen houden veel platen bovendien abstract, waardoor de etherische beschrijvingen hun onweerstaanbare aantrekkingskracht behouden. Het verlangen naar mysterie dat in Couperus' zinnen sluimert, moet Reith ook hebben gevoeld.' 🐾

De koploper. De mooiste hardlooperverhalen uit de wereldliteratuur

Max Dohle, samensteller van *Op het ijs*, *De wereld gaat op schaatsen* en schrijver van *Het verwoeste leven van Foekje Dillema* heeft nu een bundel samengesteld met de mooiste verhalen uit

de wereldliteratuur over hardlopen. Er is werk van uiteenlopende schrijvers als Lewis Carroll, Haruki Murakami, Evelyn Waugh en Dirk van Weelden in opgenomen. En van... Louis Couperus. Dohle vond *De ode* (1919) een mooi voorbeeld van een ontmoeting tussen de klassieke oudheid en de moderne tijd. Al in de klassieke literatuur, onder andere in de *Ilias* en de *Odysee* van Homerus en de *Metamorfosen* van Ovidius, werd er geschreven over hardlopen. Couperus refereert daar natuurlijk aan. Zo vormt het verhaal een schakel in de geschiedenis van de hardloperlitteratuur.

In zijn zoektocht naar verhalen over hardlopen ontdekte Dohle dat in elk geval Nederlandse schrijvers zich daar eigenlijk pas sinds de jaren negentig van de vorige eeuw aan wagen. Grote literatoren lijken vaak hun neus op te halen voor sport. Dohle vindt het daarom des te leuker dat dat juist voor een dandy als Couperus niet gold.

Wel vond Dohle het nodig de tekst te hertalen, aangezien hij denkt dat de gemiddelde lezer Couperus' tekst anders zou overslaan. Daarom heeft hij niet alleen woorden als 'zoo' veranderd naar 'zo', maar ook de grammatica aangepast, waardoor het verhaal zakelijker is geworden. 'Couperus goes Elsschot', bij wijze van spreken.

De koploper verschijnt in oktober, is te koop in de boekhandel en kost € 17,95. 🐾

Matchbox

En er staat ons nog meer moois te wachten: kunstenaar Elisa Pesapane, die al diverse tekeningen van Couperus en zijn werk heeft gemaakt, maakte voor Matchbox een Collectors Edition met onder meer een verhaal van Couperus. Voor wie het verschijnsel niet kent: Matchbox zijn fraai vormgegeven handgemaakte boeken in luciferdoosjes.

De Collectors Edition van Elisa Pesapane bestaat uit vier MatchBox, verpakt in een handgemaakte geschenkdoo. Haar tekenwerk vormt één geheel met vier teksten van vier Nederlandse schrijvers.

Elisa Pesapane, schetsen voor de Matchbox-editie van 'De vuurvliegjes' uit *Het snoer der ontferming*, 2014.

Het eerste boekje uit deze box is het verhaal 'De vuurvliegjes' van Louis Couperus, uit *Het snoer der ontferming*. Verder vroeg Pesapane Arnon Grunberg, Nelleke Noordervliet en Kader Abdolah om een bijdrage. Zo vormde zich een prachtig kwartet verhalen die zich allemaal in het buitenland afspelen.

Zowel de Collectors Edition als de losse boekjes zijn vanaf kerst via de website van Matchbox te bestellen en in diverse boekhandels en musea verkrijgbaar. 📖

www.matchbox.com

www.elisapesapane.com

In de verantwoording geeft Veltkamp aan welke boeken in deze bibliografie zijn opgenomen: 'alle bijzondere uitgaven van en over Couperus, zijnde geen eerste of volgende gewone druk door commerciële uitgeverijen op de markt gebracht'. Zo vinden we in de bibliografie niet alleen de schitterende weelde-uitgaven van *De komedianten* en *De stille kracht*, maar ook de eenvoudig uitgevoerde doch sympathieke uitgaafjes van uitgeverij Hagebroek en Sierk van Althuis.

De bibliografie is opgebouwd uit een aantal verschillende onderdelen, zoals luxe-uitgaven van handels- edities, vertaalde werken en uitgaven over leven en/of werk van Couperus. Binnen elk onderdeel zijn de boeken alfabetisch gerangschikt op titel. Daarnaast telt de bibliografie enkele bijlagen, gewijd aan bijzondere reeksen zoals de welbekende Couperus Cahiers. Een klein minpuntje is het ontbreken van goede illustraties (het boekje telt slechts drie afbeeldingen van matige kwaliteit) en een overkoepelend register. *Luxe, bijzondere en bibliofiele uitgaven van Louis Couperus* kan voortaan dienen als richtsnoer voor iedere beginnende of gevorderde Couperus-verzamelaar. Sommige van de door Veltkamp beschreven uitgaven zullen echter wel in vrijwel iedere Couperus-collectie ontbreken. Neem bijvoorbeeld

Bibliofiele uitgaven

Op de laatste genootschapdag in Den Haag presenteerde verzamelaar Evert Paul Veltkamp een bibliografie van bijzondere uitgaven van Couperus. Met maar liefst 140 verschillende titels vormt deze lijst een welkome aanvulling op de al bestaande bibliografieën van het werk van Couperus. De titel van het in grijs linnen gebonden boekje, *Luxe, bijzondere en bibliofiele uitgaven van Louis Couperus*, maakt al meteen duidelijk voor welke doelgroep de bibliografie is bestemd: de verzamelaar.

nummer veertien uit de lijst: een in volperkament gebonden editie van *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan...*, waarvan slechts twee exemplaren bekend zijn.

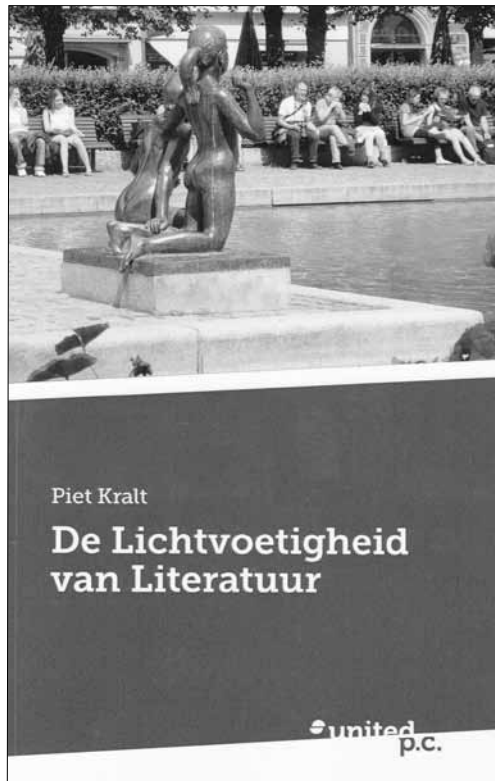
De bibliografie, die Veltkamp in eigen beheer heeft uitgegeven, maakt onderdeel uit van zijn Couperusreeks. Voor het komend jaar staat nog een drietal uitgaven op het programma, met de titels *Louis Couperus en Engeland*, *Louis Couperus en Marcel Proust met elkaar verbonden door vrienden en Frédéric Bastet* en *Louis Couperus*.

Wie de bibliografie wil bestellen, kan een mail sturen naar arabesken@louiscouperus.nl.

Lichtvoetigheid

Piet Kralt, die al diverse publicaties over Couperus op zijn naam heeft staan, heeft onlangs een nieuwe bundel uitgebracht: *De Lichtvoetigheid van Literatuur*.

Het betreft vijftien korte essays over uiteenlopende literaire onderwerpen. Zo wordt George Austen, de vader van Jane Austen, in ere hersteld nadat Cisca Dresselhuys zich in navolging van Fay Weldon negatief had uitgelaten over de man. We lezen over de lelijke Paul Verlaine die verliefd werd op de mooie Mathilde Mauté de Fleurville en haar met gedichten het hof maakte. Maar ook meer eigentijdse schrijvers als Harry Mulisch en Tommy Wieringa komen aan bod. Couperus treedt twee keer op. In een essay over Knut Hamsun wordt de slaafse liefde van Cécile van Even uit *Extaze* (1892) genoemd. Een ander essay,

'Couperiaanse variaties', is geheel aan Strabo en Couperus en hun totaal verschillende werkwijzen gewijd. Daarbij gaat het wat Couperus betreft voornamelijk over *Antiek toerisme* (1911).

Het boek kost € 18,90 en is o.a. te bestellen via www.united-pc.eu.

Korte Arabesken

Mysterieus

Op 17 mei 2014 stond nog op nu.nl: 'Paul Verhoeven denkt niet dat de verfilming van *De Stille Kracht* van Louis Couperus [sic] nog doorgaat. Het budget van de film, die een paar jaar geleden met veel tamtam werd aangekondigd, is nog lang niet rond.'

Maar in het AD van 24 mei 2014 stond alweer te lezen: 'De verfilming van het boek *De Stille Kracht* van

Louis Couperus door regisseur Paul Verhoeven staat nog steeds in de planning. Als alles goed gaat, zou hij mogelijk begin 2015 kunnen starten met de opnames. Dat stelt producent San Fu Maltha, die het project al een aantal jaren voorbereidt in coproductie met de AVRO. Volgens Maltha heeft hij de helft van het budget (10 miljoen) bij elkaar. De cast is nog niet bekend.' Het blijft, geheel in de sfeer van *De stille kracht*, een mysterieus verhaal. Wij hopen op een positief vervolg.

Alma-Tadema

Als Couperus-liefhebber bent u waarschijnlijk bekend met het schilderij *The Roses of Heliogabalus* uit 1888 van Sir Lawrence Alma-Tadema (1836-1912). In de vorige *Arabesken* werd het nog gebruikt als illustratie bij een artikel over *De berg van licht*. De weelderige werken van Alma-Tadema sluiten dan ook bijzonder goed aan bij Couperus' zwierige en in lila inkt gedoopte pen.

Liefhebbers konden zich van 21 september tot en met 26 oktober in Panorama Mesdag verlustigen aan een tentoonstelling van originele helio- en staalgravures gemaakt naar schilderijen van Alma-Tadema, de vijf jaar jongere achterneef van Hendrik Willem Mesdag. Verder was er een twintigtal *Grand Tour*-souvenirs te zien, die refereren aan de werken van Alma-Tadema. Ter gelegenheid van de tentoonstelling verscheen een Nederlandstalige catalogus. 📖

Louis en Heleen

Op 1 oktober ging *Brandpunt Profiel* over Heleen van Royen. Wellicht niet de eerste persoon die je met Couperus zou associëren. Interessant genoeg trok hoogleraar Nederlandse letterkunde Jos Joosten van de Radboud Universiteit een vergelijking tussen de twee schrijvers. Naar aanleiding van het feit dat Van Royen veel discussie oproept

met de manier waarop ze zichzelf en haar schrijverschap profileert merkte hij op:

Laten we niet vergeten, Couperus, misschien wel bij uitstek het voorbeeld van een grote Nederlandse schrijver, die ging netjes op tournee en liet zich op alle mogelijke manieren door het publiek toejuichen, stomweg om er een paar centen mee te verdienen.

Couperus was natuurlijk inderdaad net als Van Royen behept met marketing skills, zoals maar weer blijkt uit *De correspondentie*. Hoe zouden zijn selfies eruit hebben gezien? 📷

Surinamestraat 20

In *Een Vandaag* van 30 september werd een oproep gedaan om het ouderlijk huis van Couperus aan de Surinamestraat 20, het geboortehuis van Eline Vere, te redden. Zoals bekend is het huis nu van de Egyptische ambassade en staat het al zeven jaar te koop, terwijl het langzaam verloedert. Verschillende Couperus-liefhebbers hoopten op een rijke gedschieter om er (deels) een Couperushuis te kunnen oprichten. Of op steun van de gemeente. Maar volgens de gemeente is er genoeg Couperus te vinden in de stad:

Lawrence Alma-Tadema, The Voice of Spring, 1910.
Collectie Robert-Jan de Jonge.

Den Haag kent verschillende plekken waar de waardering voor Louis Couperus naar voren komt. Den Haag heeft meerdere beelden, een magazine *Extase* (vernoemd naar een van zijn romans) een Louis Couperus Museum en een Letterkundig Museum.

Dat Couperus aardig wat aandacht krijgt, mag waar zijn, maar gebeurt dat allemaal op kosten van de gemeente Den Haag? Spel je die titel van een van zijn romans niet anders? En bovendien, was er niet nog een tijdschrift dat zelfs helemaal over Couperus gaat? Afijn, we zullen het maar op de drukte van het nieuwe seizoen houden. 🐾

Toneelgroep Amsterdam komt met Couperus-trilogie

Toneelgroep Amsterdam brengt de komende jaren drie romans van Louis Couperus op de planken. Het eerste project, *De stille kracht*, gaat in september 2015 in première. Eric de Vroedt is verantwoordelijk voor de bewerking van het boek; de regie ligt in handen van Ivo van Hove. Later volgen nog *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* en *De boeken der kleine zielen*.

Op de website van het toneelgezelschap motiveert Ivo van Hove zijn keuze voor Couperus als volgt:

Couperus schrijft op een volkomen bevrijde, niet moraliserende manier over zoekende, rusteloze mensen op het breukvlak van twee eeuwen. Met één been staat hij nog in de 19de eeuw, met het andere stapt hij ver vooruit, naar de toekomst. Hij voert mensen op die afscheid nemen van oude zekerheden en moeten leren omgaan met een nieuwe wereld vol vraagtekens en zonder antwoorden. Couperus deinst er niet voor terug om ook de duistere kanten te laten zien die achter de façade van de beschaving schuilgaan: expliciete seksualiteit, overspel, pedofilie, incest en hysterie. Ik voel me onweerstaanbaar aangetrokken tot die 'existentiële onrust', zoals Bas Heijne het treffend verwoordt. Ik wil Couperus als een tijdgenoot op het toneel brengen, als iemand die met zijn werk de zenuw van onze 21ste eeuw raakt.

Ivo van Hove. Foto: Michiel Hendryckx.

Louis Couperus is erg geliefd bij toneelmakers. Zijn werk is de afgelopen decennia al meermalen met wisselend succes bewerkt voor toneel, onder meer door Ton Vorstenbosch, Léon van der Sanden, Ger Thijs en Willem Jan Otten. 🐾

De jurk van Eline

Modeliefhebbers verwijzen wij graag naar de website van het Gemeentemuseum Den Haag (www.gemeentemuseum.nl), want daar wordt van 11 oktober 2014 tot en met 22 maart 2015 een bijzondere tentoonstelling verwacht met de titel 'Romantische mode. Mr Darcy meets Eline Vere':

Ruisende zijde, adembenemende borduursels, ruches en grote crinolines. Wollen maatkleding voor dandy's en chique baljurken voor ladies. Dit najaar sprankelen de kostuums uit de tijd van *Jane Eyre*, *Eline Vere*, *Jane Austen's Pride and Prejudice* en *Downton Abbey* in volle glorie in een grote tentoonstelling over mode in de 19de eeuw. Naast complete kostuums is er aandacht voor schitterende accessoires, strakke korsetten en originele modeprenten en foto's. Veel stukken zijn speciaal voor deze tentoonstelling gerestaureerd en worden voor het eerst aan het publiek getoond. Hoe actueel de 19de eeuw nog steeds is, blijkt uit hedendaagse creaties die in de tentoonstelling zijn

opgenomen. Modeontwerpers laten zich vandaag de dag inspireren door 19de-eeuwse vormen, silhouetten of technieken uit de 19de eeuw: het schitterende borduurwerk van Jan Taminiau, het dandyisme van Vivienne Westwood en de (donkere) romantiek van Jean Paul Gaultier en Edwin Oudshoorn.

Aan de hand van de mode- en kostuumcollectie van het Gemeentemuseum Den Haag worden in de tentoonstelling en catalogus verschillende thema's belicht die actueel waren in de 19de eeuw, van hygiëne & gezondheid, kleuren & materialen tot etiquette & status en modewereld & couturiers.

Ook de kleine persoonlijke verhalen komen aan bod, die de mensen uit de 19de eeuw even heel dichtbij brengen. Dat alles in een prachtige encenering door vormgever Maarten Spruyt en Tsur Reshef waardoor de personages uit de literatuur, films en televisieseries tot leven komen: van Mr Darcy, de familie Kegge uit de Camera Obscura tot la Dame aux Camelias en Eline Vere.

Ook bij deze tentoonstelling hoort een geïllustreerde catalogus. Verder zijn er verschillende lezingen over de tentoonstelling. Aanmelden kan via de website van het Gemeentemuseum. 📖

Linksboven: man en vrouw, Nederland jaren 1860. Links: avondjurk van Jan Taminiau, collectie 'Nature Extends', fall/winter 2011. Fotografie: Koen Hauser. Art direction: Maarten Spruyt. Productie: Gemeentemuseum Den Haag. Hierboven: Vivienne Westwood, Ensemble, lente/zomer 2014, Mannenoutfit, herfst/winter 2013. Foto: Koen Hauser.

Grote hond

'De schrijver kan er niet vaker dan een paar keer zijn geweest. Toch wordt de grote tuin van antiquair Van Leeuwen aan het Noordeinde wel "Couperustuin"

genoemd. Het was hier dat begin 1923 een van de laatste foto's van Louis Couperus werd gemaakt. Hij zou worden gepubliceerd in het tijdschrift *Het Leven*. We zien de schrijver gehuld in een dikke winterjas en met een grote hond." Dat is opvallend. Couperus schreef ooit niets van deze viervoeters te moeten hebben. "Geen dier is zo indischreet, opdringerig, rumoerig en obscene als een hond", vond hij. [...]

Couperus kocht in Eindhoven een Hollandse herder van goede komaf. Hij doopte het dier "Brinio" naar een hond uit een boek van Jacob van Lennep. De schrijver liet zijn lezers met Brinio kennismaken in een stukje in het *Vaderland*. Zelf vond hij de hond een "reuze-succes" maar anderen zeiden dat hij vals was.'

(Herman Rosenberg in *AD/Haagsche Courant* 2014, 12 september, in zijn interview met Lex van Leeuwen vanwege het honderdjarig jubileum van S. van Leeuwen Antiquairs)

Geur

'We lijken een tekst beter te begrijpen en onthouden als we hem van papier lezen en niet van een iPad of e-reader (Sir Edmund, 30 augustus). Mogelijke verklaringen zijn dat we een boek kunnen doorbladeren, zien of we al op de helft zijn... Toevallig realiseerde ik me afgelopen maand, bij het herlezen van *De stille kracht* van Louis Couperus, dat ook geur een rol kan spelen.

De plechtige zinnen, het bloemrijke taalgebruik van Couperus... ze passen wonderwel bij de Oosterse, mystieke sfeer, en lijken die zelfs te versterken. Maar dan is er nog iets anders wat hier onlosmakelijk mee verbonden lijkt: de wat zoetige, bijna kruidige papiergeur die het boek uitwasemt, die doet denken aan vervlogen tijden en reeds lang

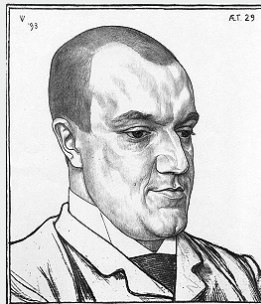
gesloten antiquarische boekwinkeltjes. En dan beseft ik: sommige verhalen moet je uit een papieren boek tot je nemen. Couperus op een e-reader? Dat is als goede wijn in een plastic partybekertje!' (Wine Baljet in een ingezonden brief over de e-reader in *de Volkskrant*, 2014, 1 september)

Groezelig gezeul

'Persoonlijk ben ik altijd minder geïntrigeerd geweest door de moordpartij zelf – groezelig gezeul met een lijk dat 's nachts in de rivier gedumpt wordt, en de nasleep ervan – dan door de figuur van oom Anton, zoon van de moordenaar, een vieze oude man die achter zijn officiële boeken een hele bibliotheek aan erotische literatuur verbergt, en die met zijn vingers niet van de jonge meisjes kan afblijven. De pedofiel honderd jaar geleden.

Zijn geheim staat zeker niet centraal in het boek en het blijft ook versluierd: "zijn eenzame fantasieën, die intenser werden naarmate hij ouder werd en onmachtiger in zinnelijkheid". Maar juist dat maakt het allemaal zo broeierig en intrigerend. Want naar ware toedrachten moet je blijven gissen. Couperus wist dat als geen ander.'

(Rob Schouten in *Trouw*, 2014, 26 juli, over *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...*)

Genoegen

'Ik weet zeker dat als over honderd jaar iemand met verstand van Literatuur in Nederland de geschiedenis van dézen tijd zal schrijven, hij zal schrijven dat er ook nog een mindere-rangsche feuilleton- of romanschrijver, genaamd Couperus, leefde, die in zijn jeugd echter wel wat goeds heeft gemaakt. En nu wil ik eens het genoegen hebben dat

nu reeds te zeggen.'

(Lodewijk van Deyssel in *Tweemaandelijksch Tijdschrift*, 1900, maart, naar aanleiding van *Langs lijnen van geleidelijkheid en De stille kracht*)

Portret van Lodewijk van Deyssel op 29-jarige leeftijd, door Jan Veth (1893). Wikimedia.

Coen Peppelenbos/Doeke Sijens, *Lauwertakken en distels. De complete Couperus herlezen*

Uitgeverij kleine Uil, 2014, 181 blz., isbn 9789491065750, 15 euro

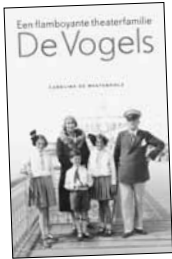
Een olijvenkrans met wat doornen

‘**W**e hebben het gehaald,’ roept schrijver/docent/criticus Coen Peppelenbos als zijn leesmarathon met bibliothecaris/schrijver/criticus Doeke Sijens ten einde komt. Ze hebben voor *Tzum* in het herdenkingsjaar 2013 afwisselend de vijftig banden van de *Volledige Werken* van Couperus gelezen. De uitroep doet vermoeden dat ze gesloopt door het finishlint kruipen, maar al was het soms een zware race, ze hebben op vele momenten erg kunnen genieten.

De heren hebben elk deel, zoals de kaft van hun bundel *Lauwertakken en distels* (het vierde deel in de *Tzum*-reeks) aankondigt, ‘opnieuw gewogen en tegen het licht gehouden’. De titel laat het raden: ze hebben er gemengde gevoelens aan overgehouden. Hoewel ze hun stukken presenteren als recensies, is dat niet helemaal terecht. Er wordt weliswaar telkens een oordeel gegeven, maar het lijkt niet hun doel te zijn geweest Couperus’ oeuvre echt te analyseren. Daarvoor zijn hun commentaren op elk afzonderlijk werk te kort, en bovendien nemen ze er vaak tamelijk lange citaten in op. Verder betrekken ze er allerlei contextuele informatie bij, afkomstig uit biografieën, de verantwoording bij de *Volledige Werken* of nog andere bronnen. Hierdoor blijft er weinig ruimte over om hun mening te onderbouwen. Soms maakt die mening groten-deels plaats voor de (reeds lang bekende) mening van anderen, en dat is jammer. Zo voegt Peppelenbos na het lezen van *Langs lijnen van geleidelijkheid*, waarvan hij het einde zwak vond, een intermezzo in over het Cahier dat Elisabeth Etty hierover schreef. Hij doet dan niets meer dan Etty’s visie bondig weergeven, om te concluderen dat de roman toch iets beter was dan hij eerst dacht, terwijl hij op het internet na had kunnen gaan dat deze visie flinke kritiek heeft gekregen. Het zijn, al met al, meer impressies; heldere en informatieve impressies. Dit maakt het een plezierig boek voor de talrijke lezers die nog niet goed zijn ingewijd in het oeuvre.

Vanwaar de gemengde gevoelens? Hun smaak lijkt redelijk overeen te komen met het gros van de (hedendaagse) Couperus-lezers. Ze verkiezen het realistische, psychologische werk, de sprookjes, de (semi)autobiografische feulletons en de bekendere antieke romans (bijvoorbeeld *De komedianten* en *Iskander*) boven de poëzie, de mythologische romans, de zogenoemde koningsromans en de kunst- en reisfeulletons (‘de ANWB-Couperus’), die Peppelenbos en Sijens ronduit teleurstelden. Om allerlei redenen prijzen ze Couperus: om zijn psychologisch inzicht, zijn oog voor details, de geestige of ondeugende passages, de vaart die hij in zijn sterkere boeken weet te houden, de knappe intriges en, als hij zich bedwingt, de stijl. Ander werk vinden ze te weinig tot leven komen, de plot blijft slap, de beschrijvingen zijn saai en lang, het geheel blijft te onpersoonlijk (hier en daar ook in biografisch opzicht leeg, wat misschien een vreemd criterium is), en op z’n ergst is Couperus voor hen als hij zijn lyrische lust de vrije loop laat en zich uitleeft in lange zinnen met alliteraties en andere woordkunstjes. Opmerkelijk aan de bundel is dat de smaak van Peppelenbos en Sijens sterke gelijkenissen vertoont, althans wat betreft Couperus.

Hun punten van kritiek bederven hun algemene oordeel niet; Couperus heeft vaak genoeg bewezen goed te kunnen schrijven. Hun enthousiasme voor vele delen steken ze niet onder stoelen of banken en daarmee is de bundel mogelijk een stimulans voor anderen om de schrijver, of bepaalde titels binnen zijn oeuvre, ter hand te nemen. *Lauwertakken en distels* heeft het feestjaar zonder twijfel enige luister bijgezet. 🐼 (Rémon van Gemeren)

Caroline de Westenholz, *De Vogels*

Uitgeverij Lias, 2014, 286 blz., isbn 9789088030499, 24,95 euro

Opgroeien tussen kunstenaars

Caroline de Westenholz, kunsthistorica, oprichter van het Louis Couperus Museum en stiefdochter van Albert Vogel jr., schreef in 2002 haar proefschrift over de voordrachtskunstenaar Albert Vogel sr. In *De Vogels* diept zij het verhaal van de familie die sinds haar zesde ook haar familie werd, verder uit. Het resultaat is een interessant relaas, waarin en passant belangrijke momenten in de Nederlandse theatergeschiedenis voorbijkomen, zoals de Aktie Tomaat, de eerste televisieseries en de Gijsbrecht-traditie.

De Vogels begint, na een overzicht van de voorvaders van Albert Vogel sr., met de beschrijving van diens leven. Na als ziekelijk jongetje te zijn opgegroeid, ontwikkelt Vogel sr. zich geheel volgens de familietraditie tot een sterke luitenant, met een zwak voor de voordrachtskunst. Die theaterliefde blijkt uiteindelijk zo groot te zijn dat hij kiest voor het artiestenbestaan. Zijn diverse rollen en zijn voorkeur voor dramatische personages als Coriolanus en Oedipus komen aan bod. Verder lezen we over zijn ontmoeting met zijn tweede vrouw Ellen Buwalda, met wie hij samen zou gaan optreden, krijgen we een idee van de regels van de voordrachtskunst – hoe te staan, hoe te kijken – en van Vogels almachtige stem.

Af en toe figureert Louis Couperus: als hij Ellen Vareno (Ellens artiestennaam) bloemen stuurt omdat hij haar voordracht van zijn boek *De ongelukkige* zo prachtig vond, en later als Alberts zoon, Albert Vogel jr., zich toelegt op het voordragen van zijn werk. Alle kinderen van Albert en Ellen komen uiteindelijk in het theater terecht: Tanja (geboren als Pauline) als danseres en later danslerares, Ellen jr. als actrice en Albert jr. als voordrachtskunstenaar. Huwelijken, scheidingen, (te vroege) sterfgevallen, breekpunten in de carrières, alles komt voorbij. De Westenholz stond erbij en keek ernaar, sinds haar moeder trouwde met Albert Vogel jr.

Het voordeel van deze familieband is dat we een op sommige momenten smakelijk en altijd zeer persoonlijk verslag krijgen van een warm theaternest. We krijgen veel meer te weten over de omgangsvormen binnen de familie dan mogelijk was geweest bij een auteur van buiten de familie. Het nadeel is dat, voornamelijk in het tweede deel, de distantie wel eens ontbreekt. Daardoor is er weinig ruimte voor een kritische blik. Verder worden sommige feiten uitgebreid toegelicht en andere helemaal niet, zonder dat duidelijk wordt waarom. Dit doet vermoeden dat sommige feiten binnen de familie nu eenmaal als belangrijker worden beschouwd. Zo wordt de derde vrouw van Albert Vogel jr. niet eens bij naam genoemd en wordt wel uitgelegd waarom Tanja steeds een andere achternaam krijgt, maar niet waarom ze ooit haar voornaam heeft veranderd.

Meer distantie had wellicht vooral wat meer inzicht gegeven in de betekenis van de familie Vogel voor Nederland. De verhouding van de twee Alberts tot het Nederlandse toneel en de voordrachtskunst in het bijzonder wordt niet erg duidelijk. Dat is beter gelukt in de stukken over Ellen Vogel jr.: de heldere beschrijving van haar ontwikkeling en herrijzing na de Aktie Tomaat geven een mooi beeld van het veranderende Nederlandse theaterlandschap.

Toch moet het gezegd worden dat het tegelijk juist de nabijheid is die maakt dat je verder wil lezen. Het is een liefdevol portret van een temperamentvolle familie met wie je als lezer al snel sympathiseert. Het moet een mooie jeugd zijn geweest. Knap is ook dat De Westenholz een levendige Haagse couleur locale weet op te roepen, zodat het boek bij tijd en wijle dezelfde sfeer ademt als Couperus' Haagse romans. Iets wat de Arabesken-lezer zeker zal aanspreken. ♣ (Hester Meuleman)

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Tweeëntwintigste jaargang, nummer 44, november 2014
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
E-mail: arabesken@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
Twitter: @louis_couperus
Facebook: louiscouperus
- Redactie** Rémon van Gemeren
Looi van Kessel
Hester Meuleman (hoofdredacteur)
Liesje Schreuders
Menno Voskuil
- Vormgeving** Pim Oxener, Boskoop
- Drukker** Twigt Grafimedia, Moordrecht
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis. Minimale donatie per jaar: € 22,15 (vanaf april 2015 € 25,-). De laatste vijf nummers zijn voor € 9,80 te bestellen en oudere nummers voor € 4,80, beide exclusief verzendkosten, via het online bestelformulier op www.louiscouperus.nl.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* graag als Word-document sturen naar arabesken@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden. Publicatie betekent niet dat redactie of bestuur instemt met de inhoud. *Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.*

ISSN 1567-8067

**Louis
Couperus
Genootschap**

Postbus 11637 • 2502 AP Den Haag
www.louiscouperus.nl